

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ
ОДИНИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Виконала студентка 2 курсу, групи 8.0358-23-у
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

К. О. Новиченко

Керівник канд. філол. наук, доц. Л. П. Бойко
Рецензент канд. філол. наук, доц. С. В. Сабліна

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*

Кафедра *української мови*

Рівень вищої освіти *магістр*

Спеціальність *035 “Філологія”*

Освітня програма *“Українська мова та література”*

Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

Р. О. Христіанінова

24 жовтня 2018 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Новиченко Катерині Олександрівні

1. Тема роботи *Словотвірні типи іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові*, керівник роботи *Бойко Лариса Петрівна*, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від 24 травня 2019 року № 782-с.

2. Строк подання студентом роботи – 24.12.2019.

3. Вихідні дані до роботи: *Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1 : А-Н . 2000. XXIV. 353 с.; Бігуняк А. В., Гойсак О. Г. Лемківський словничок. Львів, 1997. 45 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови*

(з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.; Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77 с. ; Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.; наукові праці Ю. С. Азарх, П. І. Білоусенка, Г. К. Городенської, І. І. Ковалика, М. В. Кравченко, Л. Б. Мартинової, В. В. Німчука, В. П. Олексенка та інших.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити).

1. Лінгвістична природа іменників із семантикою одиничності.
2. Склад сингулятивів у сучасній українській мові.
3. Функційно-семантична дистрибуція суфіксів, що утворюють іменники зі значенням одиничності.
4. Лексико-словотвірні типи сингулятивів у сучасній українській мові.
5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника роботи	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Бойко Л. П., доцент	09.01.2019	09.01.2019
Перший розділ	Бойко Л. П., доцент	12.02.2019	12.02.2019
Другий розділ	Бойко Л. П., доцент	20.04.2019	20.04.2019
Висновки	Бойко Л. П., доцент	11.10.2019	11.10.2019

6. Дата видачі завдання – 10 вересня 2018 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

<i>№ з/п</i>	<i>Назва етапів кваліфікаційної роботи</i>	<i>Термін виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Вересень – жовтень 2018 р.	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Вересень – грудень 2018 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Січень 2019 р.	Виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Іменники з семантикою одиничності в дериваційній системі української мови”	Лютий – березень 2019 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Функційно-семантична дистрибуція суфіксів, що утворюють іменники зі значенням одиничності”	Квітень – червень 2019 р.	Виконано
6.	Формулювання висновків	Жовтень 2019 р.	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Листопад – грудень 2019 р.	Виконано
8.	Захист роботи	Січень 2020 р.	Виконано

Студент

К. О. Новиченко

Керівник роботи

Л. П. Бойко

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

Л. М. Стовбур

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Словотвірні типи іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові” містить 67 сторінок. Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано близько 400 сингулятивів, опрацьовано 55 наукових джерел.

Об’єктом дослідження слугувала підсистема похідних іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові.

Предмет дослідження – суфіксальні іменники зі значенням одиничності, зафіксовані в загальнономовних та діалектних словниках української мови.

Мета роботи – лексико-словотвірний аналіз іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

- 1) з’ясовано статус одиничних іменників у системі дериватів із модифікаційним словотвірним значенням;
- 2) виявлено афікси, за допомогою яких творяться іменники зі значенням одиничності;
- 3) окреслено склад іменників із модифікаційним значенням одиничності в сучасній українській мові;
- 4) схарактеризовано семантику досліджуваних сингулятивів;
- 5) здійснено дериватологічний аналіз розглянутих сингулятивів.

Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу застосовувалися такі **методи**: суцільної вибірки й описовий (для інвентаризації, класифікації та інтерпретації розглянутих дериватів), словотвірний аналіз, за допомогою якого окреслено механізми творення сингулятивів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першою спробою комплексного дослідження питань, пов’язаних зі словотвірною структурою сингулятивів у сучасній українській мові, а саме: розкрито механізми розвитку дериваційної підсистеми іменників зі значенням одиничності, описано їх лексико-словотвірні типи, окреслено афіксальні засоби вираження значення одиничності.

Сфера застосування результатів дослідження полягає в можливості їх використання у курсі “Сучасної української мови” під час вивчення лексики та словотвору, морфології, зокрема теми “Іменник”. Матеріали дослідження також можуть бути використані у школах різних типів на уроках української мови при вивченні теми “Іменник” та в позакласній роботі.

Ключові слова: ДЕРИВАЦІЙНА СИСТЕМА, ДИСТРИБУЦІЯ СУФІКСІВ, ОДИНИЧНІ ІМЕННИКИ, СИНГУЛЯТИВИ, СЛОВОТВІРНЕ ЗНАЧЕННЯ, СЛОВОТВІРНИЙ ТИП

ABSTRACT

Master's qualification work "Word-Forming Types of Nouns with the Significance of Singularity in the Modern Ukrainian Language" contains 67 pages. To fulfill the thesis about 400 nouns of singularity, 55 scientific sources were studied.

The object of the study was a subsystem of derived nouns with the meaning of uniqueness in the modern Ukrainian language.

The subject of the study – suffix nouns with the value of singularity, recorded in the common and dialect dictionaries of the Ukrainian language.

The aim of the work – lexico-verbal analysis of nouns with the meaning of singularity in modern Ukrainian.

In the process of research the following **tasks** were performed:

1) the status of individual nouns in the system of derivatives with a modified word-formation value is clarified;

2) affixes was revealed, with the help of which nouns with the meaning of singularity are created;

3) the composition of nouns with the modified meaning of singularity in the modern Ukrainian language was outlined;

4) the semantics of the studied singulatives was characterized;

5) the derivatological analysis of the considered singulatives was carried out.

For the scientific interpretation of the actual material, the following **methods** were used: continuous sampling and descriptive (for inventory, classification and interpretation of roselanih derivatives), word-formation analysis, with which the mechanisms of creation of singularities are outlined.

Scientific novelty of the study lies in the fact that it is the first attempt at a comprehensive study of issues related to slootweg structure singulatives in the modern Ukrainian language, namely: mechanisms of development derivatio subsystem of nouns with the value of uniqueness, their lexical-clavatum types outlined Axl means of expression values of uniqueness.

Application Field. The results of the study can be used in the course of "modern Ukrainian language" in the study of vocabulary and word formation, morphology, in particular the topic "noun". The materials of the study can also be used in schools of various types in the study of the topic "noun " and in extracurricular activities.

Key words: DERIVATIONAL SYSTEM, SUFFIX DISTRIBUTION, SINGULAR NOUNS, SINGULATIVES, WORD-FORMATIVE MEANING, WORD-FORMATIVE TYPE

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ІМЕННИКИ З СЕМАНТИКОЮ ОДИНИЧНОСТІ В ДЕРИВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	11
1.1. Похідні слова та їх ознаки.....	11
1.2. Словотвірний тип як одиниця дослідження дериваційної системи мови.....	15
1.3. Граматична категорія числа іменників.....	18
1.4. Значення одиницності як модифікації.....	25
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА ДИСТРИБУЦІЯ СУФІКСІВ, ЩО УТВОРЮЮТЬ ІМЕННИКИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ОДИНИЧНОСТІ.....	28
2.1. Сингулятивні іменники із суфіксом -ин(а).....	28
2.2. Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -к(а).....	37
2.3. Сингулятиви з суфіксом -иц(я)/-ниц(я).....	42
2.4. Сингулятивні іменники із суфіксом -як.....	47
2.5. Сингулятиви з суфіксом -ець/-єць.....	49

ВИСНОВКИ.....
....54

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....57

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ.....58

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці чітко простежується тенденція до глибокого усвідомлення системності мовних одиниць та їхнього взаємозв'язку в українській мові. Оскільки словотвірна система іменника в українській мові налічує десятки формантів та їх варіантів, логічним є детальне вивчення дериваційних засобів та їх функційно-семантичної та стилістичної дистрибуції.

Сьогодні серед численної кількості іменників в українській мові особливу увагу дослідників привертають одиничні іменники, або сингулятиви. В українському мовознавстві вперше словотвір таких іменників було проаналізовано І. І. Коваликом. У подальшому одиничні іменники та їхні словотвірні особливості досліджувалися в працях О. К. Безпояско, П. І. Білоусенка, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенка, К. Г. Городенської, Я. В. Закревської, М. В. Кравченко, М. В. Леонової, В. В. Німчука, В. П. Олексенка та інших. Зокрема, окремі сингулятиви проаналізовано в монографії П. І. Білоусенка та В. В. Німчука “Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина)” [6]. В. П. Олексенко в межах словотвірних категорій іменника супровідно-предикатного характеру виокремив і описав словотвірну категорію одиничності [39]. На говірковому матеріалі сингулятиви розглянуто в монографії Я. В. Закревської [22].

Проте іменники з семантикою одиничності вивчені поки що недостатньо. На сьогодні в україністиці відсутні роботи з дослідження дериваційних можливостей іменників, об'єднаних не тільки на семантичних, але й граматичних засадах. Сингулятиви на теоретичному рівні в сучасному мовознавстві вивчаються, однак докладний аналіз їх словотвірних типів і підтипів на ширшому фактичному матеріалі не проводився. Окремі згадки

в узагальнених працях з морфології чи словотвору стосуються лише іменників на -ина, -инка. Однак попередні спостереження дають підстави стверджувати, що в цьому процесі брали участь інші форманти.

Комплексне дослідження згаданих структур дасть змогу розширити звичні уявлення про об'єкт дослідження, внести ряд коректив у дотеперішні знання про функціонування цього фрагмента словотвірної системи. Цим і зумовлена актуальність нашої роботи.

Об'єктом дослідження є підсистема похідних іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові.

Предмет дослідження – суфіксальні іменники зі значенням одиничності, зафіксовані в загальномовних та діалектних словниках української мови.

Мета роботи – лексико-словотвірний аналіз іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) з'ясувати місце категорії одиничності іменників у системі дериватів із модифікаційним словотвірним значенням;
- 2) виявити афікси, за допомогою яких творяться іменники зі значенням одиничності;
- 3) окреслити склад іменників із модифікаційним значенням одиничності в сучасній українській мові;
- 4) схарактеризувати семантику досліджуваних сингулятивів;
- 5) здійснити дериватологічний аналіз розглянутих сингулятивів.

Методи дослідження. Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу застосовувалися такі методи: суцільної вибірки й описовий (для інвентаризації, класифікації та інтерпретації розглянутих дериватів), словотвірний аналіз, за допомогою якого окреслено механізми творення сингулятивів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першою спробою комплексного дослідження питань, пов'язаних зі словотвірною структурою

сингулятивів у сучасній українській мові, а саме: розкрито механізми розвитку дериваційної підсистеми іменників зі значенням одиничності, описано їх лексико-словотвірні типи, окреслено афіксальні засоби вираження значення одиничності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у курсі “Сучасної української мови” під час вивчення лексики, словотвору та морфології, зокрема теми “Іменник”. Матеріали дослідження також можуть бути використані у школах різних типів при вивченні теми “Іменник” та в позакласній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи виголошено на XII університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених “Молода наука – 2019”, що проходила 15–17 квітня 2019 року в Запорізькому національному університеті.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в тезах: Іменники зі значенням одиничності в словниковому складі сучасної української мови. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих учених “Молода наука – 2019” : у 5 т. Т. 2. : Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 42–45.

РОЗДІЛ 1

ІМЕННИКИ З СЕМАНТИКОЮ ОДИНИЧНОСТІ В ДЕРИВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Одиничні іменники, або сингулятиви (від лат. *singularis* – окремий, одиничний) – це іменники, що називають один предмет, виділений із загальної маси [13, с. 394].

Найпродуктивнішим засобом вираження одиничного значення є суфікс -ин(а), який приєднується до основ збірних або речовинних іменників. Крім цього суфікса, одиничні іменники найчастіше утворюються за допомогою суфіксів -инк(а), -ка, -иця, -як, -ець/ець та інших.

Більшість сингулятивів із суфіксом -ин(а) утворюються від непохідних іменників: квасоля – квасолина, морква – морквина. Частина з них має у своїй структурі проміжні дериваційні суфікси: лавка – лавчина, коняка – конячина.

Іменники із семантикою одиничності можуть мати як форму однини, так і форму множини, а також можуть сполучатися з числівниками, на відміну від збірних та речовинних іменників. Наприклад, морквина – дві морквини, кілька морквин.

На думку В. П. Олексенка, словотвірна категорія одиничності реалізує таке квантитативне значення супровідного предиката базового словосполучення, яке адекватне значенню числівника один, що модифікує

аргумент, виражений іменником з конкретно-предметним значенням, наприклад: одна яблуня – яблунина, одне зерно – насінина, стебло соломи – соломина, одна з калосх штанів – штанина [39, с. 198].

1.1. Похідні слова та їх ознаки

Формування системи словотвору української мови відбувалося протягом багатьох століть. Тому слід зазначити, що абсолютно закономірним у такому випадку є те, що в сучасній українській мові представлені “деривати, походження яких належить до праіндоєвропейського, праслов’янського та українського періодів” [26, с. 90].

У слов’янських мовах, у тому числі й українській, наявні різні способи творення нових слів, проте найпродуктивнішим з-поміж них виявляється суфіксальний, який характеризується великою кількістю суфіксальних формантів, багатством і різноманітністю їхніх значень.

Похідна основа відрізняється від непохідної “іншим відношенням до предмета дійсності, який вона позначає” [9, с. 419–442].

Поява нової лексичної одиниці в українській мові має такий механізм: на ґрунті вже наявного слова за допомогою різних дериваційних засобів виникає нове слово. Таке слово називається похідним.

Найголовнішими ознаками похідних слів є:

1) мотивованість їх значень твірними словами. Твірні слова є немотивованими, первинними. Похідне слово є вторинним, оскільки походить від первинного твірного слова, мотивується значенням первинного слова;

2) відрізняються більш складною морфемною будовою. Словотвірна структура слова включає твірну основу та словотворчий формант. Словотвірна структура є властивістю “похідного слова бути визначеним за

твірною основою і словотворчим засобом, який виражає словотвірне значення” [40, с. 21–22].

Твірна основа може бути представлена в похідних словах як повністю, так і частково. Наприклад, при нульовій суфіксації зазвичай твірна основа скорочується за рахунок суфікса: засів-а-ти – засів, заспів-а-ти – заспів та ін.

На відміну від твірного слова, похідне слово за структурою є складнішим комплексом, який характеризується певними ознаками: морфемним складом, його семантичним зв'язком із первинним словом (мотивованість), словотворчими формантами [25, с. 114]. Будучи центральною одиницею словотвору [2, с. 14], похідне слово має бінарну структуру, обов'язковими складниками якої є твірна основа та словотворчий афікс.

Упродовж тривалого часу в мовознавстві існує проблема, пов'язана з деривацією, дериваційними відносинами та визначенням формальних і семантичних особливостей похідних слів [23, с. 16]. Дослідження та вивчення похідних слів та відносин між похідним та твірним словом є важливим, оскільки саме завдяки цьому можливе виявлення словотворчих моделей, словотвірних значень та семантичних зв'язків між похідними словами.

Із поняттям похідність/непохідність слів безпосередньо пов'язане поняття словотвірної моделі.

Словотвірна модель – організована структура, яка наділена узагальненим лексико-категорійним змістом, здатна наповнюватись лексичним матеріалом (різними лексичними основами) при закономірній наявності відповідних структурних елементів і їх взаємодії один з одним у системі мови. Формальна відмінність суфіксальних словотвірних моделей полягає у позиції словотвірних морфем (після твірної основи) і здатності об'єднувати новоутворені лексичні одиниці в різноманітні граматичні

категорії за семантичними особливостями, лексикографічною доцільністю, продуктивністю, частотністю тощо.

Більш широким поняттям, ніж словотворча модель, є поняття “словотвірна система”, що представляє собою організовану сукупність пов’язаних між собою різних словотвірних підсистем. Словотвірна система є сукупністю взаємопов’язаних елементів (одиниць), організованих певними типами відношень. До складу словотвірної системи зараховують найпростіші одиниці (морфеми й композиції морфем – похідні слова) та більш складні – комплексні – одиниці (словотвірні пари, словотвірні типи, словотвірні категорії, словотвірні ланцюжки, словотвірні синтагми, словотвірні гнізда, словотвірні парадигми) [16, с. 59].

Найменшою комплексною одиницею словотвірної системи є словотвірна пара. Наприклад, слово вчитель є твірним словом, яке може утворювати словотвірну пару: вчитель – вчителька. Словотвірною парою називають два спільнокореневих слова, що перебувають у відношеннях словотвірної мотивації, тобто твірне та похідне слова. Поняття мотивації (похідності) є головним для словотворення, бо власне співвідношення твірних і похідних слів становить сутність словотвірного процесу і словотвірного механізму.

Кожна семантична група слів має свої „комплекти” суфіксів для творення похідних певного значення. Наприклад, топоніми для творення назв жителів мають суфікси -ц-і, -ець (Херсон – херсонці, херсонець), -ан-и, -анин (Вінниця – вінничани, вінничанин), -чани (Полтава – полтавчани), -ит-и (Одеса – одесити), -ак-и, -як-и (Тула – туляки), -ич-і (Москва – москвичі), не можуть мати суфіксів -ист, -іст, -ик, -ач, -ар, -тель тощо; назви музичних інструментів для творення назв виконавців мають суфікси -ар (сопілкар), -ист (бандурист), -ач (трубач), -аль (скрипаль), -ник (балалаєчник), а не можуть мати суфіксів -ан-и, -чан-и, -ець, -тель та ін. Зокрема сингулятивні іменники творяться за допомогою таких суфіксів, як

-ина, -инка, -ка, -иця, -ак, -як, -ець: перлина, крупинка, книжка, птиця, дубчак, черв'як, баварець [16, с. 145].

Між похідним словом і твірною базою існують різновиди семантичних відношень (семантичної мотивації):

1. Транспозиційні відношення. При транспозиції твірному в похідне лексичне значення залишається незмінним, а саме твірне переходить в іншу частину мови, набуваючи нових категоріальних і граматичних ознак: перескладати > перескладання – лексичне значення залишилося незмінним, змінилася морфемна будова (зник інфінітивний суфікс -ти і з'явився іменниковий суфікс -анн-я); змінилася частина мови (від дієслова утворився іменник), похідне слово набуло нових граматичних ознак (іменник набув здатності відмінюватися, має відмінні морфологічні ознаки і нові синтаксичні функції): світлий – світлість, пишний – пишність, асфальт – асфальтовий.

2. Мутаційні відношення. При мутації за допомогою словотвірних засобів змінюється лексичне значення (малювати – малюнок). Що ж до частиномовної належності і граматичного значення, то вони істотної ролі не відіграють, тобто можуть змінюватися, а можуть і не змінюватися:

а) змінюються: кума – кумувати, куратор – кураторський, купити – купець;
б) не змінюються: байрон – байронізм, балет – балетник, ліс – лісник, бігун (особа) – бігунок (предмет) тощо.

3. Еквівалентні відношення. Лексичне значення похідного при еквівалентних відношеннях є рівноцінним, тотожним значенню словотвірної бази (твірному слову чи словосполученню). Цей тип відношень характерний для таких типів словотворення:

1) аббревіації: ООН – Організація Об'єднаних Націй, профком – профспілковий комітет;

2) усічення: зам – замісник, спец – спеціаліст, телек – телевізор;

3) універбації (семантичної конденсації): манна каша – манка, „Вечірній Київ” – „Вечірка”, електричний поїзд – електричка, кімната для прання – пральня.

4. Модифікаційні відношення. Частиномовна належність і лексико-номінаційне значення не змінюються, семантика також не змінюється, але ускладнюється лише стилістичними відтінками.

Модифікаційні відношення виникають при утворенні:

1) іменників, прикметників і прислівників за допомогою суфіксів суб’єктивної оцінки: відро – відерце, відерко, відеречко; мати – мама, ма, мамуня, матуся; Інна – Інночка, Іннуся; голубий – голубенький, голубуватий;

2) збірних і одиничних іменників: студент – студентство, професор – професура, горох – горошина;

3) назв істот із значенням недорослості: лисиця – лисеня, вовк – вовчата, кіт – кошенята [16, с. 99–100].

1.2. Словотвірний тип як одиниця дослідження дериваційної системи мови

Словотвірний тип є основною одиницею дослідження дериваційної системи української мови, а також основною одиницею класифікації похідних слів.

Спираючись на дослідження багатьох вітчизняних та іноземних мовознавців, можемо стверджувати, що словотвірний тип є класом дериватів, що належать до однієї частини мови і характеризуються такими словотвірними властивостями:

1) похідністю від слів однієї частини мови;

2) однаковим видом словотвору;

3) загальним способом словотворення;

4) однаковим словотвірним значенням;

5) одним і тим же засобом вираження словотвірного значення – дериватором [19, с. 31].

На думку О. А. Земської, словотвірний тип є “основним осередком словотвірної системи мови, оскільки в межах словотвірного типу і відбувається переважно утворення нових слів” [24, с. 334]. У свою чергу О. М. Тихонов визначає словотвірний тип як основну одиницю синхронної системи словотвору, яка має системоутворювальну функцію. На думку О. М. Тихонова, саме в словотвірних типах відбувається об’єднання похідних слів, утворених на базі твірних, які належать до однієї і тієї ж частини мови і мають один і той же формант. Словотвірний тип входить в усі комплексні одиниці словотвірного рівня мови [48, с. 3].

Попередні дослідження вчених дають змогу стверджувати, що словотвірний тип є основною одиницею класифікації похідних слів.

Розрізняються два різновиди словотвірних типів – продуктивний та непродуктивний. Так, продуктивним типом називають словотвірний тип, що характеризується незамкненістю ряду похідних слів, а також постійно поповнюється новими словами. Наприклад, продуктивним типом є ряд віддієслівних іменників на -нн(я), що позначають опредметнені дії, процеси (виховання, змагання, виконання, читання тощо).

Непродуктивний словотвірний тип, на противагу продуктивному, утворює кількісно обмежену групу слів, у якій не з’являються новотвори. Зокрема, назви людей, що утворені за допомогою суфікса -ун, становлять замкнений, непродуктивний тип: веселун, хитрун, щебетун, говорун, літун, хапун.

Словотворчий афікс, який наявний в словах непродуктивного, замкненого типу також стає непродуктивним та перетворюється на мертву морфему. Так, непродуктивним став з часом суфікс -к у словах тонкий, близький.

Втрата продуктивності словотвірного типу та афіксів відбувається поступово. Так само поступово словотвірний тип із непродуктивного може

перетворитися в продуктивний. Наприклад, продуктивний у минулому суфікс -івн(а) в утвореннях на позначення дочки за фахом або соціальним станом батька (бондарівна, лимарівна, сотниківна, царівна, князівна) став зовсім непродуктивним, але в назвах людей за прізвищем або прізвиськом батька він і нині є досить продуктивним у розмовному стилі і закріпився, зокрема, в іменах по батькові: Дорошівна, Митяхівна, Кудряшівна, Іванівна. У цьому прикладі, незважаючи на наявність непродуктивного типу, суфікс -івн(а) залишається продуктивним.

Дослідження та виокремлення словотвірних типів розпочалося у мовознавчій науці відносно недавно. До виокремлення словотвірних типів у дериваційній системі української мови досліджували значення афіксів, тобто значення морфемних сегментів, а не словотвірних. Нове бачення словотвірної системи в мовознавстві започаткували вітчизняні науковці (Г. О. Винокур, І. І. Ковалик) та іноземні (Г. Марчанд). Саме завдяки цим ученим словотвірний аналіз почали здійснювати шляхом зіставлення твірного й похідного слів, встановленням їх мотивації, з'ясуванням словотвірної, а не морфемної структури слова, що полягає у формально-семантичних співвідношеннях твірної основи і словотворчого форманта. У цьому випадку ренпрезентантом дериваційної структури є словотвірний тип, який розуміють, з одного боку, як формально-семантичну схему побудови похідних слів, мотивованих твірними словами певної частини мови за допомогою того самого словотворчого форманта з тим самим значенням [49, с. 575], а з іншого боку, як групу слів однієї частини мови, які побудовані за єдиною схемою [16, с. 100].

Переважає ж більшість учених (Г. О. Винокур, В. А. Горпинич, О. А. Земська, Н. Ф. Клименко, І. І. Ковалик, О. С. Кубрякова, В. М. Максимов, З. А. Потіха, І. С. Улуханов, М. Докуліл, Г. Марчанд та ін.) розуміють словотвірний тип як формально-семантичну схему продукування слів, для якої характерні такі риси:

- 1) спільність частиномовної належності твірних слів;
- 2) спільність (за значенням і структурою) форманта;
- 3) спільність словотвірного значення [28, с. 8].

Отже, словотвірний тип – це схема побудови похідних слів, мотивованих твірними словами певної частини мови, за допомогою того самого словотвірного форманта з тим самим значенням. В українській мові близько 200 словотвірних типів. Одні з них є високопродуктивними (за їхніми зразками активно утворюють нові слова), інші – малопродуктивними (вони рідко поповнюються новими словами), є і непродуктивні (об'єднують закриті списки слів).

1.3. Граматична категорія числа іменників

Формуванню поняттєвої (логічної, мисленневої) категорії кількості, числа передувало уявлення людей про кількість та кількісний параметр існування предметів.

Мисленнева категоризація кількісного виміру не збігається з мовною в межах однієї мови, водночас мовна репрезентація кількісних значень різниться від мови до мови [44, с. 66].

Поняттєва категорія кількості в одних мовах фокусується на рівні лексики, в інших – на рівні синтаксису, а в третіх – на рівні морфології. Наприклад, для ряду мов характерним є протиставлення однини та множини як граматичних величин, а в інших мовах наявні також форми двоїни та навіть троїни. У деяких мовах вираження числових, кількісних протиставлень узагалі виявляється нерелевантним, проте це не вказує на відсутність у свідомості носіїв цієї мови уявлень про кількісний вимір предметів, тобто про відсутність поняттєвої категорії кількості.

У зв'язку з неоднозначністю уявлень про граматичну категорію числа Б. О. Серебренников зауважує: “Поняттєва категорія репрезентує результат

людського досвіду, що може бути підтверджено цілком наочними прикладами. У китайській і японській мовах множина предметів найчастіше виражається факультативно. Виняток можуть становити лише особові займенники й деякі назви істот. Проте із цього не можна зробити висновок, що в японців і китайців немає ніякого поняття про множину неістотних предметів. Це поняття їм дане в досвіді” [44, с. 212].

Українська мова, будучи мовою синтетико-флективного типу, поняттєву категорію кількісного виміру предметів реалізувала як одну з провідних у значеннєвій структурі іменникового класу слів, надавши кількісним, числовим значенням місце на рівні граматичної, вужче – морфологічної репрезентації [32, с. 95]. Саме в такий спосіб в українській мові стверджується важливість кількісних значень для цього типу мовної свідомості, адже граматичного статусу набувають лише ті значення, які “не можуть бути не вираженими при вживанні тих чи тих слів” [21, с. 17]. Значення числа в межах однойменної морфологічної категорії входить до частиномовної парадигми граматичних значень іменника, будучи деталізатором загальної семантики предметності [31, с. 76–79]. Положення про те, що морфологічна категорія числа є однією з тих, що конституують загальнокатегорійне значення іменника – предметність, підтримується багатьма дослідниками [10, с. 48]. Водночас, стверджуючи це положення, дослідники звичайно не пропонують однозначних відповідей на питання про ієрархічність іменникових значень та відповідно іменникових категорій на шляху оформлення значення предметності: одні лінгвісти вказують на провідну роль категорії відмінка, інші – роду.

І. І. Ревзін вважає граматичну категорію числа провідною в семантиці іменника, оскільки з цією категорією пов’язане значення предметності іменників, а також саме ця граматична категорія організовує семантичну класифікацію іменників української мови. За словами І. І. Ревзіна, категорія числа повинна очолювати категорійну ієрархію [43, с. 161].

Наукові розвідки І. І. Ревзіна дають змогу стверджувати, що категорія числа в системі граматичних категорій є визначальною, проте не можна ігнорувати факту, що саме значення числа забезпечують ґрунт для послідовної репрезентації категорійних значень роду та істоти/неістоти, узятих до розгляду в пропонованому дослідженні. Адже адекватне осмислення категорії роду в аспекті семантико-граматичної симетрії / асиметрії неможливе без апелювання до числового значення іменника, так само, як морфологічна категорія істоти/неістоти своєю морфологізацією, формуванням сфери симетрії має передусім завдячувати ролі множини, якій вдалося нейтралізувати морфологічне значення роду.

Граматичні категорії іменника завжди становили і становлять значний пласт для наукових досліджень та відкриттів. Саме тому з кожною із категорій, у тому числі із граматичною категорією числа, пов'язано багато різнобічних поглядів та трактувань. У мовознавстві дотепер наявні дискусії щодо функції, яку виконує граматична категорія числа іменників. Більшість дослідників схиляється до думки, що категорія числа виражає кількісні відношення реальної дійсності (кількісної актуалізації в ситуації мовлення). Інша частина науковців стверджує, що вже на рівні слова в основі його номінативного значення передбачено протиставлення частини множинності всій множинності.

Погляди вчених на граматичну категорію числа можна представити так:

1. Формальний погляд (однобічний). Довгий час цей підхід був найбільш поширеним поглядом на категорію числа іменника в українській мові. Представниками цього погляду є П. Ф. Фортунатов та його послідовники, І. Г. Милославський і А. А. Залізняка. Згідно з цим поглядом число є класифікаційною категорією. Позиція представників цього напрямку щодо граматичної категорії числа цілком узгоджувалась із засадничими принципами, що структурували його наукову парадигму, а саме визнавався примат форми над змістом, ігнорувалась семантичний компонент при

аналізі цієї категорії та в основному бралася до уваги формальна функція числових показників іменника як засобів узгодження їх із залежними словоформами [50, с. 155–157]. На думку І. Г. Милославського, для визнання числа класифікаційною морфологічною категорією “необхідно лише показати, що синтаксичний елемент значення, пов’язаний із числом, є обов’язковим. Це зробити дуже просто, оскільки не знайдеться таких іменників, які не виражають належність до однини чи множини формами узгоджуваних слів” [38, с. 61]. Згідного з формальним поглядом на граматичну категорію числа іменники розподілялися на формальні класи: форма однини та форма множини. Представники формального підходу вважали лексичні одиниці стілець та стільці різними словами, а не різними формами одного й того ж слова. Категорія числа служила лише в класифікаційних цілях. Формальні показники числа при цьому співвідносилися із суфіксальними компонентами слова. Формальний підхід згодом ліг в основу поглядів О. О. Потебні, який продовжив вивчення граматичної категорії іменника [42]. Згодом формальний підхід було визнано однобічним, таким, який не дозволяв пояснити мовні одиниці з боку їхніх форм, здатності нести смислове значення, формувати зміст та функціювати в мові.

2. Структурно-семантичний погляд на категорію числа (двобічний). Цей підхід виник на противагу формальному, коли було остаточно доведено, що формальний підхід є однобічним та не розкриває граматичну категорію числа вичерпно. Структурно-семантичний підхід розглядає граматичну категорію числа як складну та неоднорідну, визнаючи факт, що частина форм числа є семантично мотивованими, а частина – виражають число лише формально. Представниками структурно-семантичного погляду є О. К. Безпояско, О. В. Бондарко, В. В. Виноградов, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. І. Дегтярьов, А. П. Загнітко, І. Г. Матвіяс, Й. П. Мучник та інші. На противагу формалістам, ці науковці запропонували більш

наближену до онтології мови, хоча й складнішу інтерпретацію категорії числа, скориставшись при цьому здобутками формального напрямку.

У працях І. І. Ревзіна описано місце та наукова цінність обох підходів у розумінні граматичної категорії числа. Так, дослідник пише: “Логічно обидві системи (тобто розуміння форм числа 1) як різних слів (формальна традиція) і 2) як форм одного слова цілком рівноправні... З точки зору логічної цей експеримент можна зіставити з побудовою неевклідової геометрії. Проте лінгвістика суттєво відрізняється від математики й логіки тим, що вона не цікавиться вибудовою абстрактних систем, якщо вони не сприяють чіткому виявленню лінгвістичної інтуїції носіїв мови” [43, с. 152].

Ми схилиємось до думки, що форми однини та множини іменника є лише формами одного і того самого слова, які лише вказують на різницю в кількості позначуваних іменниками відносно однорідних тих чи тих предметів, при цьому ми враховуємо сучасні теоретичні узагальнення щодо граматичної категорії числа іменника, що враховують як семантику слова, так і його форму.

Згідно з цим підходом морфологічна категорія числа об'єднує два неоднорідних відносно семантики кількості угруповання іменників: група лексем, референти яких співвідносні з уявленням про рахунок, та група лексем, що позначають реалії, до яких ідея рахунку не застосовна. Іншими словами, кількісний вимір предметів в одному випадку семантично мотивований, в іншому – не має під собою ґрунту в реальності. Однак поряд із цим дослідники зауважують, що однобічний погляд на категорію числа, ґрунтується на тому, що її значенням (семантичною домінантою) є протиставлення кількісного значення “один – більше ніж один, не цілком відображає реальну картину значеннєвого діапазону цієї категорії. За такої трактовки поза її межами залишається значна кількість іменників, лексико-семантична специфіка яких не сумісна з уявленнями про рахунок.

Лінгвісти пропонують брати до уваги ще й такий значеннєвий компонент, як розчленованість / нерозчленованість, на підставі застосування якого можна пояснити деякі складні випадки вживання форм числа” [10, с. 93].

Представники структурно-семантичного погляду розглядають іменники та категорію числа з погляду реальної характеристики предметів бути придатними до обліку / не бути придатними до обліку, тобто від семантики рахованості / нерахованості. Такий погляд дозволяє представникам підходу розмежувати дві групи іменників:

1) форми із семантикою рахованості, що поділяються на три підгрупи: форми зі значенням реальної одиничності предмета (стілець, учень), форми зі значенням реальної множинності предметів (стільці, учні) і форми з морфологічною невираженістю реальної однинності або множинності предметів (окуляри, сани; кенгуру, поні) [10, с. 95]. Ці підгрупи становлять клас іменників із семантико-граматичним змістом категорії числа;

2) форми із семантикою нерахованості, що у свою чергу поділяються також на дві підгрупи: форми з постійною одниною (*singularia tantum*) та форми з постійною множиною (*pluralia tantum*). У цих підгрупах формальні показники числа не відображають реального значення одиничності чи множинності, що дозволяє їх кваліфікувати як клас іменників із формально-граматичним змістом.

Отже, судячи з наведеної класифікації, запропонованої представниками структурно-семантичного підходу, всі іменники української мови щодо значення числа розподіляються на клас із семантико-граматичним змістом та клас іменників із формально-граматичним змістом.

Клас іменників із семантико-граматичним змістом утворює частину морфологічної категорії числа, яку прийнято співвідносити зі словозміною (різні значення передаються спеціальними формами того самого слова), а другий клас із відсутністю словозміни (числові формальні значення передаються різними словами). Відтак, в одній частині морфологічна

категорія числа є словозмінною, а в іншій – несловозмінною, або класифікаційною. Запропонований розподіл здійснюється по лінії від значення до форми. Протилежна класифікація, тобто від форми до змісту, у межах структурно-семантичного напрямку (який, на відміну від формального напрямку, не ігнорує значеннєвий компонент категорії) дає інші групування: словоформи з морфологічною формою однини (студент; молоко; біганина; студентство; Петро, Київ), словоформи з морфологічною формою множини (студенти; окуляри; вершки; гроші; відвідини; хрестини; Черкаси), словоформи з омонімією однини та множини (кенгуру, таксі).

Згідно з попередніми класифікаціями, можемо стверджувати, що у сфері морфологічної категорії числа не існує прямої кореляції між семантикою та формою на рівні системи, що навіть без ретельного аналізу вказує на існування семантико-граматичної асиметрії. Якщо ж зважити на те, що асиметрія, яка виявляється на рівні мовної системи, ще й поповнюється фактами порушення симетрії на рівні мовлення (на що вказує чимало дослідників) [21, с. 332–337], то стає очевидним, що морфологічна категорія числа є однією з найбільш цікавих для дослідження та наукових відкриттів в обраному аспекті.

Ураховуючи зазначене вище, підсумуємо, що категорія числа іменників в українській мові реалізується у протиставленні двох паралельних форм – однини та множини, та належить до морфологічних категорій із семантичною домінантою. Морфологічна категорія числа в українській мові виражає:

- 1) номінативний елемент значення іменника;
- 2) його кількісну характеристику.

Також граматична категорія числа виконує структурну функцію, оскільки пов'язує іменник із іншими частинами мовами в тексті.

На рівні глибинної семантики граматичній категорії числа відповідає “поняттєва категорія кількості (квантитативності), що реалізується в мові як кількісний вияв субстанціального змісту” [40, с. 91–92].

У пропонованому дослідженні будемо розглядати граматичну категорію числа як морфологічну категорію, що містить у собі як реляційні, так і синтаксичні елементи значення.

Поняття “множинності” та “одиничності” у різних джерелах також трактуються по-різному. Однина та множина в українській мові базується на протиставленні “один – більше, ніж один”. Систему граматичної категорії числа в давніх слов’янських мовах утворювали значення однини, множини і двоїни, що “становили ряди співвідносних форм, спрямованих на виконання двох основних функцій: змістової, пов’язаної з вираженням реальної кількості, і формально-граматичної, яка оформляла синтаксичні зв’язки слів у реченні” [35, с. 91]. Значеннєвою функцією форм однини в праслов’янській мові було вираження одиничності. На це вказують функційна та парадигматична рівноцінність форми однини, яка позначала конкретний предмет, у якого сингулятивне значення виражене словотворчим засобом. Семантичною функцією форм множини було вираження множинності. Поряд з абсолютною множинністю, логічно рівноцінною сучасному значенню форм множини, розрізнялися множина збірна та множина роздільна. Типове значення двоїни, згідно з її природою, виражали форми двоїни іменників-назв парних предметів, які становили тип вільної, не пов’язаної узгодженням із числівником два, двоїни [18, с. 60]. Отже, категорія числа могла фіксувати не лише відмінність між одиничним об’єктом і багатьма об’єктами, але й певну кількість об’єктів, а саме два.

Морфологічна парадигма корелятивних форм числа властива назвам конкретних обчислюваних предметів. Однина означає: “один, що

виокремлюється з низки однорідних предметів”, а множина – “більш як один, неозначена кількість однорідних предметів”.

За О. В. Бондарком граматична категорія числа належить до непослідовно корелятивних, незважаючи на те, що більшість іменників української мови здатні утворювати як форму однини, так і форму множини. До цієї групи належать назви предметів, що піддаються рахунку або кількісному вираженню.

1.4. Значення одиничності як типу модифікації

До іменників із модифікаційним словотвірним значенням сингулятивності відносять деривати, які називають один предмет, виділений із загальної маси речовини чи сукупності однорідних подібних їм предметів чи осіб [39, с. 207].

Мотивувальними для таких утворень виступають переважно непохідні іменники зі збірним або речовинним значенням, а також назви парних предметів чи предметів, які трапляються переважно групами, але можуть бути представлені і як одиничні.

Протиставляються сингулятиви іншим іменникам в першу чергу своїм значенням одиничності: пташина – птаство, селянин – селянство, бадиллина – бадилля, зернина – зерно, пшеничина – пшениця, волосина – волосся. Вони, на відміну від збірних, не мають значення сукупності (пшонина, сльозина), а належать до числа тих, що позначають предмети, які можна рахувати.

Граматичне протиставлення кількісного вияву в одиничних іменниках виражається у формах числа: квасолина – квасолини, намистина – намистини, перлина – перлини, стеблина – стеблини та ін.

Одиничні іменники можуть означатися числівниками: три горошини, одна намистинка, чотири насінини, кілька краплин, сто перчинок.

Семантично одиничні іменники поділяють на дві групи:

1) сингулятиви, що співвідносяться як зі збірними іменниками, так і з множиною конкретних іменників: селянство – селянин – селяни; сливняк – слива – сливи;

2) сингулятиви, що співвідносяться лише з речовинними іменниками: стебло – стеблина, бадилля – бадиллина.

Граматичними особливостями сингулятивних іменників є:

1) наявність суфіксальних засобів вираження сингулятивності (суфікси -ин-а, -инк-а, -иночк-а: картоплина, квасолинка, билиночка);

2) здатність частини сингулятивів змінюватися за числами: сніжинка – сніжинки, пшеничина – пшеничини;

3) здатність сингулятивних іменників уживатися в реченні з числівниками: чотири горошини, дві стеблини.

Сингулятивів, утворених від іменників, що вживаються тільки в множині, дуже мало: штани – штанина, макарони – макаронина, буси – бусина та бусинка.

Отже, категорія сингулятивності в сучасній українській мові становить структурно-семантичну єдність тільки в межах предметних сингулятивів на -ина, -инка, -ка, -иця, -ак (-як). Ця категорія (якщо не враховувати окремих утворень від *pluralia tantum* штанина) співвідносна зі збірно-речовинними іменниками.

Сингулятиви, утворені від збірних іменників, називають ті одиниці, з яких складається сукупність, позначена цими іменниками: дробина, вуглина, крижина. Тільки в цьому випадку суфікс -ина має власне сингулятивне значення. Сингулятиви, утворені від власне збірних іменників та від іменників, що позначають предмети, які лише частково складаються з однорідних величин, мають свої функційно-стилістичні особливості. Ці сингулятиви – єдині назви відповідних реалій, які не мають ні семантичних, ні стилістичних реалій, ні лексичних дублетів. Вони

позначають порівняно зі збірними іменниками контрастні поняття: одежина, кофтина, хатина, сльозина, жарина, хустина [12, с. 321].

Важливою відмінністю сингулятивів, утворених від речовинних іменників, є те, що вони називають будь-яку невизначену частину речовини: ряднина, шпагатина, дернина. Такі утворення мають „часткове”, видільне значення.

Отже, іменники зі значенням одиничності вказують на одиничний предмет, що виділяється з-поміж тотожних йому. Вони становлять активний шар лексики сучасної української мови.

Лексико-граматичний розряд сингулятивів у сучасній українській мові утворюють іменники зі значенням одиничності, яке виражається за допомогою спеціалізованих суфіксів, твірними виступають збірні й речовинні іменники, а також назви предметів, які складаються з парних частин. Диференційними ознаками числових форм сингулятивів є одиничність і розчленованість. В основі семантичного зв'язку твірних слів і похідних сингулятивів лежать логічні відношення цілого та його частини. Сингулятиви позначають одиничних представників сукупної множинності предметів живої і неживої природи, маси речовини, називають одну із парних частин речі.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА ДИСТРИБУЦІЯ СУФІКСІВ, ЩО УТВОРЮЮТЬ ІМЕННИКИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ОДИНИЧНОСТІ

2.1. Сингулятивні іменники із суфіксом -ин(а)

У сучасній українській мові одиничні іменники становлять значний пласт лексем і протиставляються збірним та речовинним.

У мовознавчих розвідках минулого століття іменники української мови зі значенням одиничності були представлені такими двома словотвірними типами: із суфіксом -ин(а) та суфіксом -к(а).

Словотвірний тип із суфіксом -ин(а) включає в себе деривати, “які мають значення одиничності, називають одиничний предмет, що є часткою маси речовини або належить до сукупності однорідних предметів” [45, с. 94].

Словотвірний тип із суфіксом -к(а) об’єднує деривати, “які не лише підкреслюють невеликий розмір, а й іноді беруть на себе основну роль у позначені такого предмета” [45, с. 95]. Похідні, утворені за допомогою суфікса -к(а), “позначають один предмет з ряду однорідних або частку, шматок якоїсь речовини, матеріалу, але з підкресленням невеликого розміру” [45, с. 95].

У монографії “Морфеміка української мови” в розділі “Суфікси предикативності в межах предметності” О. К. Безпояско та К. Г. Городенська виділяють поле одиничності, акцентуючи увагу на тому, що “поле одиничності утворюють суфікси, які вказують на одиничний предмет, що виділяється з числа тотожних йому” [3, с. 102]. Такі суфікси, на думку авторів монографії, є співвідносними із предикатом, що відповідає за значенням числівнику один. Числівник модифікує аргумент, виражений іменником з конкретно-предметним значенням, наприклад: картоплина – окрема бульба картоплі [3, с. 102].

Ми поділяємо думку більшості мовознавців та визначаємо суфікс -ин(а) найтипівішим формальним представником значення одиничності іменників в українській мові. Проте слід відзначити, що суфікс -ин(а) не є єдиним виразником значення одиничності в українській мові.

Специфіка одиничних іменників на -ин(а) полягає в тому, що вони називають предмет або особу не загалом, а такий предмет або особу, які виділені з-поміж подібних їм предметів чи осіб.

На думку російського мовознавця В. І. Максимова, суфікс -ин(а) має декілька основних значень та може позначати не тільки одиничність, але й частковість. На думку мовознавця, суфікс -ин(а) служить не тільки для виділення назви із сукупності предметів, а й це виділене може бути такою одиницею, з якої складається сукупність (дробина – дріб), і може бути невизначеною частиною маси (залізина – залізо, паклина – пакля) [36, с. 52].

В. П. Олексенко доводить, що суфікс -ин(а) зі значенням одиничності найчастіше сполучається з іменниками, які за своїми семантико-граматичними особливостями поділяються на чотири групи:

1. Збірні іменники (власне збірні): град – градина, хмиз – хмизина.
2. Іменники, що вживаються для позначення як сукупності цілого ряду однорідних предметів (наприклад, виду рослин, породи тварин, різновиду матеріалів), так і одного з цих предметів (іменники зі збірним значенням): горох – горошина, капуста – капустина, квасоля – квасолина.
3. Іменники, що позначають предмети, які можуть бути представлені як групами, так і як одиничні: бадилля – бадиллина, брови – бровина, дрова – дровина.
4. Іменники, назви предметів яких складаються з однорідних одиниць: двері – дверина, штани – штанина [39, с. 200].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що більшість іменників із суфіксом -ин(а) є діалектними назвами. Подібну думку висловила Я. В. Закревська, наголошуючи при цьому, що такі іменники найбільш поширені в поліських, південноволинських і наддністрянських говорах, а також трапляються в деяких говорах карпатського регіону із значенням сукупності дерев та кущів: липина, соснина, йасинина, березина [22, с. 94]. На думку В. П. Олексенка, одиничні іменники, утворені за допомогою суфікса -ин(а), несуть у собі певне емоційне забарвлення та мають свої

функційно-стилістичні особливості. В залежності від того чи іншого контексту такі сингулятиви можуть набувати значень:

- 1) підкреслення позитивних характеристик (козачина, хлопчина);
- 2) підкреслення негативної характеристики предмета (одежина, кофтина, хатина);
- 3) фольклорно-пісенного забарвлення (сльозина, хустина) [39, с. 202–203].

У навчальних посібниках і підручниках з української мови для вищих навчальних закладів найбільше уваги приділено саме сингулятивам із суфіксом -ин(а). Наприклад, в академічній граматиці “Сучасна українська літературна мова. Морфологія” за редакцією І. К. Білодіда зазначено, що “для виділення одного предмета із загальної маси, що виражається іменниками категорій збірності і речовинності, існують одиничні іменники, або сингулятиви” [46, с. 66]. У цій же праці зазначено, що такі одиничні іменники не вживаються без числівників у формі множини, а також протиставляються іменникам із значенням збірності та речовинності [46, с. 67].

Аналогічно розглядає одиничні іменники із суфіксом -ин(а) мовознавець Є. І. Чернов, який наголошує, що одиничні назви мають форму множини, але можуть набувати її лише у сполученні з числівниками [11, с. 33].

В українській мові одиничний суфікс -ин(а) може поєднуватися як із збірними іменниками (виноград – виноградина), так і з іменниками, що вживаються переважно у формі множини та є парними (штани – штанина, лижі – лижина).

Із значенням частковості суфікс -ин(а) активно поєднується із речовинними іменниками. Так, наприклад, утворилися лексеми льодина, горошина, краплина та інші.

Зважаючи на те, що суфікс -ин(а) в українській мові має декілька функцій та може творити іменники із різними семантичними відтінками, більшість мовознавців на чолі із В. І. Максимовим запропонували визнавати єдиний

словотвірний тип, який інтегрує в собі два семантичні підтипи (у співвідношенні з “одиничним” та “частковим” відтінками у значенні суфікса -ин(а) [36, с. 53].

Аналіз фактичного матеріалу довів, що частотними є випадки вживання суфікса -ин(а) для підсилення експресивності твірних слів. Наприклад, лексема старик містить нейтральну семантику, а лексема старичина є експресивно забарвленою.

Експресивне значення похідних слів, утворених за допомогою суфікса -ин(а) може стилістично знижуватися: враг – вражина, пес – псина.

Проте в нашому дослідженні звернено увагу не на експресивні значення, яких набувають іменники, утворені за допомогою форманта -ин(а), а одиничне значення, якого набувають такі похідні слова. При цьому слід зазначити, що деякі іменникові утворення із суфіксом -ин(а) на тлі відповідних родових назв сприймаються як такі, що мають чітко виражений одиничний відтінок, пор.: лозина – ‘одна стеблина лози’. А вже потім, залежно від контексту, у якому вживався цей іменник, або залежно від семантики мотивувального слова, утворення із суфіксом -ин(а) можуть набувати додаткових семантико-стилістичних відтінків. Це стосується передусім одинично-підсилювальних конструкцій, яким властива значна виразність, особливо помітна на тлі семантичних дублетів; саме суфікс надає їм зниженого стилістичного забарвлення: цегла – цеглина, ніздря – ніздрина [39, с. 202].

Мовознавці К. Г. Городенська та М. В. Кравченко у монографії “Словотвірна структура слова (відіменні деривати)” значну увагу приділили суфіксам, які творять іменники жіночого роду із зменшено-емоційним значенням. У ході дослідження мовознавці прийшли до висновку, що серед досліджуваних суфіксів найменш емоційно-забарвленим є суфікс -ин(а). Причиною цього явища, на думку дослідників, є те, що цей суфікс виконує іншу важливу функцію в мові, а

саме функцію вираження одиничності предметів [13, с. 160]. У свою чергу І. І. Ковалик підкреслював, що суфікс -ин(а) надає словам ще й відтінку здрібнілості [29, с. 47]. Наприклад, в іменниках на кшталт хатина, кофтина, свитина, корівчина з'являється значення зменшеності й суб'єктивної оцінки. Такі іменники, на думку К. Г. Городенської та М. В. Кравченко, можуть нести в собі як позитивну, так і негативну оцінку. У таких випадках, за спостереженнями мовознавців, значення оцінного слова визначається у конкретному контексті [12, с. 161].

Слід зазначити, що сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -ин(а), можуть проникати і в нейтральну лексику. Такому явищу в мові сприяє сфера, у якій вживається те чи те слово, а також частота послугування словом у повсякденному мовленні. Російський мовознавець В. І. Максимов підкреслює, що такій схильності сприяють такі обставини: називання ними особливих реалій, широке і досить тривале існування в побуті, часте використання їх в практиці людської діяльності безвідносно до будь-якої сукупності, відсутність в аналізованих похідних лексичних синонімів [36, с. 173].

У “Словнику української мови” наявна невелика кількість іменників, що мотивуються основами, які мають зменшено-емоційний суфікс -к(а). Проте суфікс -к(а), нарощуючись на такі похідні основи, не підсилює зменшено-емоційне значення, а вихідні основи підківчина (від підківка), корівчина (від корівка), рибчина (від рибка) співвідносні за значенням з тими іменниками, які мотивуються нейтральними твірними основами.

Услід за П. І. Білоусенком виокремлюємо такі основні групи одиничних іменників, утворених за допомогою суфікса -ин(а):

1. Одиничні іменники, які походять від узагальнених назв тварин: скотина, звірина, живина.
2. Сингулятиви, утворені від найменувань рослин (цибулина, грабина, березина, картоплина та ін.).

3. Сингулятиви, що називають одиничний предмет маси із однорідних предметів (хмизина, бісерина).

4. Одиничні іменники, які називають частину від цілого, шматок однорідної речовини, матеріалу (вуглина, дротина, лушпина, одробина, крижина, рогозина, смітина та ін.).

5. Сингулятиви, що вживаються для назви окремих частин рослини, найчастіше – стеблин: бадиллина, пшеничина.

6. Сингулятиви, що називають одну з двох чи кількох однакових частин (бантина, стелина) [5, с. 142–49].

1. Сингулятиви, похідні від узагальнених назв тварин, в сучасній українській мові представлені незначною кількістю дериватів. До цієї групи належать такі іменники: голубина (ЗХПЛ 99) ‘самка голуба’, животина (СУМ II 527) ‘свійська або дика тварина’; звірина (СУМ III 484) ‘дика, зазвичай хижа тварина’; пташина (СУМ VIII 380) ‘невеликий птах, птах взагалі’; рибина (СУМ VIII 528) ‘одна риба, переважно великого розміру’; рибчина (СУМ VIII 5530) ‘маленька рибка’; скотина (СУМ IX 307) ‘одна тварина’, худобина (СУМ XI 168) ‘окрема чотиринога свійська сільськогосподарська тварина’.

2. Сингулятиви, які мотивуються назвами дерев, у сучасній українській мові представлені номенами: березина (СУМ I 160) ‘одне березове дерево’; берестина (СУМ I 160) ‘берестове дерево; берест’; бруслина (ЗХПЛ 33) ‘те саме, що й брусниця’; бучина (СУМ I 268) ‘одне букове дерево; бук’; вербина (СУМ I 326) ‘одне вербове дерево’; ведмедина (ЗХПЛ 47) ‘ожина несійська’; вишнина (СУМ I 543) ‘одне вишневе дерево’; вужина (ЗХПЛ 79) ‘ожина’; глодина (СУМ II 86) ‘одне дерево глоду’; горішина (СУМ II 131) ‘ліщина, деревина горіха’; грабина (СУМ II 150) ‘одне дерево граба’; грушевина, грушина (СУМ II 183) ‘одне грушеве дерево’; деревина (СУМ II 245) ‘одне дерево’; дубина (СУМ II 429) ‘окреме дерево дуба’; кедрина (СУМ IV 139) ‘одне кедрове дерево’; кленина (СУМ IV 179) ‘одне дерево

клена'; липина (СУМ IV 488) 'одне липове дерево'; осичина (СУМ V 762) 'одна осика'; осокорина (СУМ V 780) 'окреме дерево осоко́ра'; смеречина (СУМ IX 397) 'одне смерекове дерево'; соснина (СУМ IX 469) 'окреме дерево сосни'; тополина (СУМ X 197) 'одне тополеве дерево'; черемшина (СУМ XI 306) 'одне дерево або кущ черемхи'; черешнина (СУМ XI 308) 'окреме дерево черешні'; яворина (СУМ XI 622) 'окреме дерево явора'; ясенина (СУМ XI 652) 'окреме дерево ясеня'.

3. Меншою продуктивністю характеризується група сингулятивів, що мотивується назвами овочів, ягід, фруктів: виноградина (СУМ I 441) 'ягода винограду'; ізюмина (СУМ IV 15) 'окрема ягода ізюму'; квасолина (СУМ IV 132) 'зернина квасолі'; мигдалина (СУМ IV 700) 'ядро мигдалевого горіха'; сливина; чорносливина (СУМ IX 351) 'сушений плід особливого сорту слив'; ягодина (СУМ XI 624) 'одна ягода', капустина (СУМ IV 98) 'одна головка капусти'; картоплина (СУМ IV 112) 'окрема бульба картоплі'; морквина (СУМ IV 803) 'один коренеплід моркви'; перчина (СУМ VI 336) 'один стручок перцю'; цибулина (СУМ XI 206) 'головка цибулі'; часничина (СУМ XI 277) 'головка часнику'.

4. Назви окремих частин рослин представлені в досліджуваних словниках такими дериватами: бадиллина (СУМ I 86) 'стеблина якої-небудь рослини'; будячина (СУМ I 249) 'одне стебло будяка'; бур'янина (СУМ I 263) 'одна рослина бур'яну'; вівсина (СУМ I 550) 'стебло вівса'; гичина (СУМ II 63) 'одна стеблина гички'; дерезина (СУМ II 247) 'одне стебло дерези'; тернина (ОДЕС 70) 'дереза'; житина (СУМ II 532) 'стебло жита'; зілина (СУМ III 573) 'стеблина будь-якої запашної трав'яної рослини'; колосина (СУМ IV 233) 'один колос'; коноплина (СУМ IV 262) 'одне стебло конопель'; лободина (СУМ IV 536) 'одне стебло лободи'; лозина (СУМ IV 541) 'одна стеблина лози'; лопушина (СУМ IV 548) 'листок лопуха'; огудина (СУМ V 623) 'стебла, гілки виткової, повзучої або сланкої

рослини»; очеретина (СУМ V 831) ‘стебло очерету’; пшеничина (СУМ VIII 451) ‘стеблина пшениці’; сінина (СУМ IX 226) ‘стебло сіна’; соломина (СУМ IX 449) ‘одна стеблина соломи’; стеблина, стебелина (СУМ IX 678) ‘окрема трав’яниста рослина’; тернина (СУМ X 92) ‘гілка терну’; травина (СУМ X 220) ‘одна стеблина, один пагінець трави’; хмизина (СУМ XI 96) ‘одна відділена від дерева гілка’, чатина (ЛЕМ) ‘дрібна гілка хвойних дерев’.

Серед сингулятивів від назв рослин окремою тематичною групою виділяються злаки: вівсина (СУМ I 550) ‘зернина вівса’; житина (СУМ II 532) ‘зернина жита’; мачина (СУМ IV 656) ‘макове зернятко’.

Виокремимо також незначну тематичну групу сингулятивів на позначення насіння та ягод: горошина (СУМ II 138) ‘насінина гороху’; зернина (СУМ III 560) ‘дрібний плід хлібних злаків’; насінина (СУМ V 187) ‘окреме зерно плоду якої-небудь рослини’; орішина (СУМ V 746) ‘горішина’; пшеничина (СУМ VIII 415) ‘зернина пшениці’; пасльонина (СУМ VI 87) ‘ягода пасльону’; рожина (СУМ VIII 600) ‘квітка рожі’.

5. Найбільш численною та продуктивною у “Словнику української мови” та загалом в українській мові є група сингулятивів, що називають одиничний предмет із маси однорідних.

В сучасній українській мові зафіксовані такі номени: бісерина (СУМ I 189) ‘одна намистина бісеру’; бусина (СУМ I 263) ‘одна намистина’; віспина (СУМ I 684) ‘окремий гнійник віспи або шрам від нього на тілі’; волокнина (СУМ I 729) ‘одна нитка волокна’; волосина (СУМ I 731) ‘ниткоподібний роговий утвір, що росте на шкірі людини і тварини’; ворсина (СУМ I 742) ‘одна волосина ворсу’; галузина (СУМ II 21) ‘одна галузка’ (галуза – ‘гілля’); градина (СУМ II 153) ‘крупинка граду’; грошина (СУМ II 177) ‘одна монета’; дробина (СУМ II 419) ‘свинцева кулька рушничного дробу’; дровина (СУМ II 420) ‘одне поліно дров’; ікрина (СУМ IV 16) ‘одна зернина ікри’; капелина (СУМ IV 92) ‘крапля’; каплина (СУМ IV 95) ‘одна

крапля'; коралина (СУМ IV 285) 'намисто із коралів'; краплина (СУМ IV 325) 'капля' (маленька частинка якої-небудь рідини, схожа на кульку); кроквина (СУМ IV 354) 'один з брусів крокви'; крупина (СУМ IV 372) 'окреме зерно крупи'; намистина (СУМ V 128) 'одне зерно намиста'; оборожина (СУМ V 550) 'один із чотирьох стовпів, на яких тримається дашок оборогу'; одежина (СУМ V 624) 'окремий складник одягу'; особина (СУМ V 778) 'окремий живий організм'; паркетина (СУМ VI 70) 'окрема дощечка, плитка паркету'; перина (СУМ VI 324) 'пір'їна' перлина (СУМ VI 328) 'одне зерно перлів'; пилина (СУМ VI 351) 'одна часточка пилу, порошина'; пірина (СУМ VI 539) 'перо'; піщина (СУМ VI 553) 'одна зернина, крупина піску'; порошина (СУМ VII 287) 'найдрібніша частка порошу'; пушина (СУМ VIII 411) 'пушинка; окрема волокнина пуху, дрібна часточка пуху'; ряботина (СУМ VIII 921) 'одна з багатьох плям або цяточок іншого кольору на якому-небудь фоні'; сиротина (СУМ IX 202) 'сирота'; сльозина (СУМ IX 389) 'одна крапля сліз'; смітина (СУМ IX 408) 'частинка сміття'; сніжина (СУМ IX 426) 'велика сніжинка'; сріблина (СУМ IX 619) 'срібляста цятка, нитка'; стежина (СУМ IX 679) 'стежка, дорожка, протоптана звірами або чи спеціально зроблена людьми'; стелина (СУМ IX 682) 'окрема дошка підлоги, паркету'; стовбурина (СУМ IX 719) 'один стовбур'; тичина (СУМ X 134) 'довга палиця, жердина для підтримування витки рослин, підпирання гілок плодових дерев'; торбина (СУМ X 200) 'невелика торба, мішечок або сумка'; дрючина (СУМ II 427) 'товста дерев'яна палиця'; хворостина (СУМ XI 48) 'довга тонка зрубана або зламана гілка'; хлібина (СУМ XI 80) 'один виріб із борошна певної форми'; хмарина (СУМ XI 94) 'окрема невелика хмара'; хмизина (СУМ XI 96) [Том 11, с. 96] 'одна відділена від дерева гілка'; цеглина (СУМ XI 192) 'прямокутний брусок із глини, що вживається як будівельний матеріал'; цитрина (ЛЕМ) 'один фрукт із сімейства цитрусових'; частина (СУМ XI 278) 'окрема одиниця, пайка, шматок, відділений від чогось цілого';

черепичина (СУМ XI 307) ‘жолобаста випалена пластинка або плитка, виготовлена з глини або цементу’; шерстина (СУМ XI 444) ‘окрема волосина шерсті’; шротина (СУМ XI 530) ‘свинцева кулька рушничого шроту’; штахетина (СУМ XI 535) ‘окрема дощечка загорожі; планка’; щаблина (СУМ XI 570) ‘поперечний брусок, планка в драбині’.

Деякі сингулятиви цієї групи мають додатковий відтінок здрібнілості чи суб’єктивної оцінки, як-от: капелина (СУМ IV 92), сльозина (СУМ IX 389), грошина (СУМ II 177), хлівина (СУМ XI 83), хмарина (СУМ XI 94) та ін.

6. Відносно невеликою за обсягом є група одиничних іменників, що вживаються для назви частини від цілого, шматка однорідної речовини: брусонина (ЗХПЛ 33) ‘сонішникова насінина’; бумажина (ЗХПЛ 37) ‘шматок паперу’; вуглина (СУМ I 780) ‘шматок, уламок кам’яного або деревного вугілля’; горбина (СУМ II 126) ‘невелике округле підвищення на площині; бугор, пагорок’; грудина (СУМ II 179) ‘передня частина тулуба від шиї до живота’; градина (ОДЕС 28) ‘город’; дернина (СУМ II 253) ‘одна плитка, шматок дерну’; ділина (СУМ II 303) ‘дошка в підлозі або в огорожі’; дротина (СУМ II 421) ‘шматок металевого виробу у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута’; жарина (СУМ II 509) ‘вуглина жару’; жердина (СУМ II 520) ‘довгий, тонкий, без гілок кусок дерева; ключина’; жерстина (СУМ II 521) ‘лист жерсті’; іскрина (СУМ IV 48) ‘одна іскра’; ключина (СУМ IV 193) ‘жердина, якою притискують соломі на скирті або солом’яній покрівлі’; крижина (СУМ IV 343) ‘крижана брила’; крихтина (СУМ IV 353) ‘дрібненька частка, шматочок чого-небудь’; лушпина (СУМ IV 560) ‘шматок лушпайки’; льодина (СУМ IV 583) ‘шматок, брила льоду’; одробина (СУМ V 641) ‘крихта, крапля, частка’; полотнина (СУМ VII 97) ‘невеликий шматок тканини’; печина (ОДЕС 57) ‘цеглина чи кусок цеглини, що випали з печі’; рогожина (СУМ VIII 592) ‘шмат рогожі’; рогозина (СУМ VIII 592) ‘рогожина’; смітина (СУМ IX 408) ‘частинка сміття’; совонина (ЛЕМ) ‘кусочок сала’; сукнина (СУМ IX 831) ‘клапоть

сукна або іншої шерстяної матерії, що вживається для натирання, чищення чого-небудь'; таловина (СУМ X 28) 'частина землі', з якої зійшов сніг'; хворостина (СУМ XI 48) 'довга тонка зрубана або зламана гілка'; шматина (СУМ XI 499) 'кусок, клапоть тканини'; шпагатина (СУМ XI 512) 'шматок шпагату'.

7. Досліджувані словники фіксують поодинокі випадки сингулятивів, що називають одну з двох чи кількох однакових частин. Зокрема, до таких сингулятивів зараховуємо номени: бандина (ЗХПЛ 10) 'поперечна балка між кроквами', кроквина (СУМ III 364) 'один із брусів крокви'; ніздрина (СУМ V 422) 'ніздря'; оборожина (СУМ V 550) 'один із чотирьох стовпів, на яких тримається дашок оборогу'; паркетина (СУМ VI 70) 'окрема дощечка, плитка паркету'; штанина (СУМ XI 534) 'частина штанів, яка одягається на одну ногу'.

2.2. Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -к(а)

Проблема градації є однією з найбільш дискусійних проблем в українській лінгвістиці. Лінгвістична градація може виражатися за допомогою лексико-фразеологічних, словотвірних, морфологічних та синтаксичних засобів. Словотвірний спосіб є одним із найпродуктивніших способів вираження градаційного значення. Насамперед в українській мові достатньо продуктивними є суб'єктивно-оцінні суфікси іменників. Сьогодні мовознавці схиляються до думки, що суфікс -инк(а) не є похідним від суфіксів -ин(а) та -к(а). Підтвердженням нашої думки служать іменники типу ікринка, капустанка, в яких наявні два суфікси -ин(а) та -к(а), оскільки вони утворені від сингулятивів горошина, морквина за допомогою зменшувального суфікса -к(а).

Зокрема, Л. Ткач та О. Кацімон, досліджуючи праці В. Сімовича, прийшли до висновку, що суфікс -инк(а) є лише суфіксом, який творить зменшено-пестливі форми іменників [29, с. 15]. І. Ковалик стверджував, що "при

характеристиці процесу семізації та семемізації у словотвірному гнізді треба виявити і з'ясувати комплекси сем і семем, що знімаються і накладаються на семну й семемну структуру дериватів на різних ступенях словотворення цього словотвірного гнізда” [29, с. 15]. В академічному “Словотворі сучасної української літературної мови” наголошується на тому, що “деривати з похідним суфіксом -инк(а) не лише підкреслюють невеликий розмір одиничного предмета, а й іноді беруть на себе основну роль у позначенні такого предмета (іскринка, краплинка, крупинка, павутинка, пушинка, сльозинка, сніжинка; у порівнянні з ними ікринка, краплина, сніжина тощо несуть додаткову інформацію, позначаючи переважно одиничний предмет, більший, ніж інші однорідні)” [45, с. 95].

Суфікс -к(а) є найбільш уживаним для утворення одиничних іменників у діалектному мовленні. У тих говорах, де спостерігається послаблення значення одиничності в сингулятивів на -ин(а), відмічаються вторинні сингулятиви на -инк(а) [22, с. 89].

Виявлені в досліджуваних словниках одиничні іменники із суфіксом -к(а) можна поділити на такі тематичні групи:

1) жіночі назви, утворені від чоловічих (найчастіше назви народностей, мешканців країн чи міст): алматинка (ВТС 22), аргентинка (ВТС 38), бакинська (ВТС 56), грузинка (СУМ II 181), даргинка (СУМ II 211) ‘народність, що живе в гірських і передгірних районах середнього Дагестану’, литвинка (СУМ IV 494), лезгинка (СУМ IV 471) ‘народність, що є частиною населення Півдня Дагестану’, мазепинка (ВТС 634), осетинка (СУМ V 760), угринка (ВТС 1495).

2) зменшено-пестливі назви предметів, що можуть позначати:

- частину рослини: бадилінка (СУМ I 86) ‘невелика стеблина якої-небудь рослини’; билінка (СУМ I 165) ‘невелике стебло трав’янистої рослини’; бур’янінка (СУМ I 263) ‘одна невелика рослина бур’яну’; воринка (СУМ I 738) ‘зменшене до ворина – зрубаний тонкий стовбур

дерева'; гичинка (ВТС 235) 'одна невелика стеблина гички'; зілінка (СУМ III 573) 'маленька стеблина запашної трав'янистої рослини'; волотка (ОДЕС 22) 'колос'; коноплянка (СУМ IV 262) 'маленьке стебло конопель'; лозинка (СУМ IV 541) 'одна стебелинка лози'; очеретинка (СУМ V 831) 'одне невелике стебло очерету'; соломинка (СУМ IX 449) 'одна стеблина соломи'; стебелинка (СУМ IX 678) 'одне невелике стебло рослини'; травинка (СУМ X 220) 'один пагінець трави'; тростинка (СУМ X 284) 'одна невелика стеблина очерету, комишу'; хворостинка (СУМ XI 48) 'одна маленька довга тонка зрубана або зламана гілка'; хмизинка (СУМ XI 96) 'одна невелика відділена від дерева гілка'

- назви фруктів та овочів, ягід, що позначають один предмет: апельсина – апельсинка (СУМ I 54); ізюминка (СУМ IV 15) 'одна маленька ягода ізюму'; картоплина – картоплинка (СУМ IV 112); слива – сливка (СУМ IX 351); смородинка (СУМ IX 471) 'одна маленька ягода смородини'; цибулина – цибулінка (СУМ XI 206).

- один невеликий предмет із сукупності подібних: бронзовка (ЗХПЛ 33) 'куниця лісова'; бісеринка (СУМ I 189) 'зменшене до бісерина, одна намистина бісеру'; бусинка (СУМ I 263) 'одна невелика намистинка'; ветка (ЗХПЛ 53) 'один колосок проса'; виглядка (ЗХПЛ 54) 'дзеркало'; виноградинка (СУМ I 441) 'одна невелика ягода винограду'; віспинка (СУМ I 684) 'окремий невеликий гнійник віспи або шрам від нього на тілі'; волокнинка (СУМ I 729) 'одна нитка волокна'; волосинка (СУМ I 731) 'маленький ниткоподібний роговий утвір, що росте на шкірі людини і тварини'; ворсинка (СУМ I 742) 'одна волосинка ворсу'; вуглинка (СУМ I 780) 'маленький шматок, уламок кам'яного або деревного вугілля'; галунка (ОДЕС 23) 'крашанка'; глибка (ОДЕС 91) 'ставочок'; горошинка (СУМ II 138) 'невелика насінина гороху'; градинка (СУМ II 153) 'одна маленька крупинка граду'; гарбарка (ОДЕС 23) 'залізна лопата'; дарачка (ОДЕС 29) 'гребінь розчісувати вовну, прядиво'; дерчанка (ОДЕС 30)

‘залізна щітка, якою розчісують прядиво’; дряпинка (СУМ II 428) ‘одна невелика ранка на тілі’; дразка (ОДЕС 32) ‘загнана у ногу колючка’; засулка (ОДЕС 35) ‘засувка’; жердинка (СУМ II 520) ‘один невеликий довгий, без гілок кусочок дерева’; живинка (ВТС 367) ‘маленька жива істота’; жиринка (ВТС 368) ‘одна невелика крапля жиру на поверхні рідини’; зернинка (СУМ III 560) ‘дрібний плід хлібних злаків’; ікринка (СУМ IV 16) ‘одна маленька ікринка’; іскринка (СУМ IV 48) ‘одна маленька іскра’; канка (ОДЕС 39) ‘волочок’; крачка (ОДЕС 45) ‘штанина’; капелинка (СУМ IV 92) ‘маленька крапля’; картоплинка (СУМ IV 112) ‘одна маленька картоплина’; квасолинка (СУМ IV 132) ‘невелика зернина квасолі’; квітинка (СУМ IV 134) ‘одна невелика квітка’; крупинка (СУМ IV 372) ‘окреме зерно крупи’; лінка (ОДЕС 48) ‘довгий дротяний канат’; маслинка (СУМ IV 639) ‘один невеликий плід маслини’; мачинка (СУМ IV 656) ‘одне маленьке макове зернятко’; намистинка (СУМ V 128) ‘одне невелике зерно намиста’; насіинка (СУМ IX 697) ‘окреме зерно плоду’; овчинка (ВТС 825) ‘маленька вироблена овеча шкіра’; одержинка (СУМ V 624) ‘невеликий окремий складник одягу’; патрика (ОДЕС 56) [Москаленко, с. 56] ‘великий кусок хліба’; патирика (ОДЕС 56) ‘палиця’; сажалка (ОДЕС 65) ‘сівалка’; табарка (ОДЕС 69) ‘палиця’; пелюстинка (СУМ VI 114) ‘маленький листок капусти’; перлинка (СУМ VI 328) ‘одне невелике зерно перлів’; перчинка (СУМ VI 336) ‘один невеликий стручок перцю’; пилінка (СУМ VI 351) ‘одна часточка пилу’; піщинка (СУМ VI 553) ‘одна крупина піску’; пластинка (СУМ VI 565) ‘одна зі складок нижньої сторони шапки в деяких грибів’; порошинка (СУМ VII 287) ‘одна найдрібніша частка пороху; пилина’; пташинка (СУМ VIII 380) ‘один невеликий птах’; пухлинка (ВТС 1191) ‘невелике здуття на шкірі людини або тварини’; пушинка (СУМ VIII 411) ‘одна невелика волокнина пуху’; рибинка (СУМ VIII 528) ‘одна невелика риба’; росинка (СУМ VIII 881) ‘крапля роси’; сивинка (СУМ IX 154) ‘одна окрема сива волосинка’;

скоринка (СУМ IX 299) ‘зменшене до скорина’; сніжинка (СУМ IX 426) ‘кристал снігу у вигляді зірочки’; смітинка (СУМ IX 408) ‘частинка сміття’; сріблінка (СУМ IX 619) ‘одна невелика срібляста цятка, нитка’; тартинка (СУМ X 41) ‘маленька скибочка хліба, намазана маслом’; тополінка (СУМ X 197) ‘одне невелике тополеве дерево’; торбинка (СУМ X 200) ‘невелика торба, мішечок або сумка’; хвилинка (СУМ XI 38) ‘один маленький відрізок часу’; хмаринка (СУМ XI 94) ‘окрема невелика хмара’; цеглинка (СУМ XI 192) ‘зменшене до цеглина’; цибулінка (СУМ XI 206) ‘одна невелика цибулина’; чайнка (СУМ XI 264) ‘окрема пелюстка чаю’; часничинка (ВТС 1594) ‘одна невелика головка часнику’; шерстинка (СУМ XI 444) ‘окрема волосина шерсті’; шматинка (СУМ XI 499) ‘один невеликий клопоть тканини’; шротинка (СУМ XI 530) ‘маленька свинцева кулька, дробина’; штакетинка (СУМ XI 536) ‘одна маленька дощечка загорожі’; шаблінка (СУМ XI 570) ‘зменшене до шаблина’; щербинка (СУМ XI 582) ‘одна зазублина, заглибинка на чому-небудь’;

- частину, шматок від цілого: балясина – балясинка (СУМ I 98) ‘виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів і т. ін.’; вершинка (СУМ I 337) ‘верхня частинка чого-небудь’; дернинка (СУМ II 253) ‘одна невелика плитка, шматок дерну’; жаринка (СУМ II 509) ‘одна вуглинка жару’; крижинка (СУМ IV 343) ‘маленький шматок крики’; кровинка (СУМ IV 360) ‘крапля крові’; льодинка (СУМ IV 584) ‘шматок льоду’; полотнинка (СУМ VII 97) ‘один невеликий шматок тканини’; резинка (СУМ VIII 487) ‘один невеликий шматочок гуми для стирання написаного’; шпагатинка (СУМ XI 512) ‘один невеликий шматок шпагату’.

Російська мовознавець Ю. С. Азарх наголошує, що поява слів на -инк(а) з демінутивно-сингулятивним значенням пов’язана з ростом продуктивності омонімічних аугментативів на -ин(а) [1, с. 88]. Водночас дослідниця зазначає, що від іменників зі значенням одиничності за допомогою форманта -к(а) утворюється:

- 1) демінутиви (зернинка, соломинка);
- 2) експресиви (хатинка, хустинка);
- 3) найменування частини, невеликої кількості речовини, яка названа твірною основою (золотинка, медовинка);
- 4) назви одного зі складників предмета, який вказаний твірною основою (шматинка, крижинка);
- 5) вторинні сингулятиви від іменників на -ина, які втратили значення одиничності (деревинка) [1, с. 87–88].

У свою чергу мовознавець В. П. Олексенко наголошує, що невелика частина оцінних утворень мотивується основами абстрактних іменників: жалість – жалостинка, сміх – смішинка [39, с. 205].

2.3. Сингулятиви з суфіксом -иц(я)/-ниц(я)

Значну продуктивність у творенні сингулятивних іменників, як в літературній українській мові, так і в діалектному мовленні виявляє суфікс -иц(я). Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -иця, наявні майже в усіх говорах української мови. Мовознавець Ю. С. Азарх зазначає, що поява слів на -иц(я) з демінутивно-сингулятивним значенням пов'язана з ростом продуктивності омонімічних аугментативів на -ин(а) [1, с. 88]. Варто відзначити, що в таких дериватах демінутивне значення поєднується з сингулятивним: бантиця, колотвиця, крупиця [5, с. 131]. Більшість сингулятивних іменників на -иц(я) є стилістично нейтральними. Вони втратили експресивне значення пестливості.

Зокрема, у говірках Одещини зафіксовані такі сингулятиви: бджолиця, бджолиця (ОДЕС 16) 'кропива', веселиця (ОДЕС 20) 'веселка', вошениця (ОДЕС 22) 'гусінь', гасниця (ОДЕС 24) 'гасова лампа', димитриця (ОДЕС 30) 'хризантема', зорниця (ОДЕС 37) 'блискавка, яка, за спостереженням людей, буває перед встановленням сухої погоди', іглиця (ОДЕС 37)

‘дерев’яна голка, якою плетуть риболовецькі сіті, або вшивають солом’яний чи очеретяний дах’, кисилиця (ОДЕС 40) ‘яблуня, яка родить дуже кислі яблука’, кодільниця (ОДЕС 41) ‘стовп, на якому сушать віршовки рибальських снастей’, копаниця (ОДЕС 42) ‘копанка, криниця в долині’, копаниця (ОДЕС 43) ‘спеціальна лопата, якою копають буряки’, кошниця (ОДЕС 44) ‘кошик, зроблений з рогозу’, льодиця (ОДЕС 49) ‘ожеледь’, магільниця (ОДЕС 50) ‘рубель’, німиця (ОДЕС 53) ‘дурман-трава, блекота’, осениця (ОДЕС 54) ‘гусінь’, павутиця (ОДЕС 55) ‘березка’, паскудниця (ОДЕС 56) ‘гадюка’, помісниця (ОДЕС 60) ‘нижня дошка, що кладеться на віз чи гарбу’, пурплиця (ОДЕС 62) ‘дощечка, на якій тримається спідній та верхній гончарний круг’, рашниця (ОДЕС 63) ‘сітка, якою ловлять раків’, рипиця (ОДЕС 63) ‘капиця’, стільниця (ОДЕС 68) ‘кришка стола’.

Сингулятиви із суфіксом -иц(я) репрезентовані у західнополіських говірках такими номенами: битниця, битниця (ЗХПЛ 19) ‘малярія’, бобриця (ЗХПЛ 24) ‘самка бобра’, болотниця (ЗХПЛ 26) ‘хрящ-молочник неїстівний’, борсучиця (ЗХПЛ 28) ‘самка борсука’, брусниця (ЗХПЛ 33) ‘напівкущова вічнозелена рослина’, бурсиця (ЗХПЛ 38) ‘самка борсука’, буслиця (ЗХПЛ 39), вараниця (ЗХПЛ 44) ‘айстра’, вербниця (ЗХПЛ 49) ‘Вербна неділя’, веселиця (ЗХПЛ 51) ‘гусениця на капусті’, весільниця (ЗХПЛ 51) ‘учасниця весілля’, витиця (ЗХПЛ 60) ‘гілка’, водяниця (ЗХПЛ 69) ‘водяний пухир’, возовиця (ЗХПЛ 69) ‘нижня дошка у возі’, гнилиця (ЗХПЛ 93) ‘плід грушки-дички’, гнойниця (ЗХПЛ 94) ‘одна із двох дощок, яку використовують у возі замість драбин під час перевезення гною’, говсяниця (ЗХПЛ 95) ‘вівсяна солома’, годовиця, годовиця (ЗХПЛ 97) ‘велика головка капусти’, грибниця (ЗХПЛ 109), громовиця (ЗХПЛ 110) ‘блискавка’, гуселиця (ЗХПЛ 114) ‘гусениця’, гусиця (ЗХПЛ 114) ‘самка від гусака’ та інші.

У лемківських говірках сингулятиви із суфіксом -иц(я) представлені такими утвореннями: бараниця (ЛЕМ) ‘великий кожух, який брали зимою’, бортниця (ЛЕМ) ‘продовжена груба доска в стайні, між боковими делінами’, важельниця (ЛЕМ) ‘терлиця (терти льон)’, гважениця (ЛЕМ) ‘терлиця’, граблиця (ЛЕМ) ‘металічний інструмент для чищення худоби’, жентиця (ЛЕМ) ‘сироватка’, камениця (ЛЕМ) ‘мурований дім’, квасниця (ЛЕМ) ‘щавель’, кеселиця (ЛЕМ) ‘юшка з вівсяної муки’, кобелиця (ЛЕМ) ‘верстат для виготовлення коліс для воза’, кобиця (ЛЕМ) ‘кусок дерева, довжиною 1 м, на якому колять дрова’, команиця (ЛЕМ) ‘багатолітня трава’, кукуриця (ЛЕМ) ‘кукурудза’, ленуватиця (ЛЕМ) ‘липкий ґрунт’, магельниця (ЛЕМ) ‘пристрій для прання білизни’, певниця (ЛЕМ) ‘підвал’, перниця (ЛЕМ) ‘бур'ян пирій’, сикавиця (ЛЕМ) ‘дрібний дощ зі снігом та вітром’, сокирвиця (ЛЕМ) ‘кров з наливів’, ягниця (ЛЕМ) ‘вівця’, яшниця (ЛЕМ) ‘яєшня’.

Аналіз досліджуваних лексем у проаналізованих словниках показав, що найчастіше сингулятиви із суфіксом -иц(я) співіснують із одиничними іменниками, утвореними за допомогою суфіксів -ин(а), -инк(а), як-от: капуста – капустиця, крупина – крупиця.

У досліджуваному фактичному матеріалі зафіксовані такі тематичні групи сингулятивів з суфіксом -иц(я):

1) назви природних явищ та процесів: багновиця (СУМ I 54) ‘болотисте місце; трясовина’; бистриця (ВТС 78) ‘швидка течія’; блискавиця (СУМ I 199) ‘те саме, що блискавка; короткий спалах вночі на обрії без грому – відблиск далекої блискавки; зірниця’; веселиця (СУМ I 339) ‘веселка’; вітериця (ВТС 190) ‘вихор’; вітряниця (СУМ I 689) ‘буря’; вогневиця (СУМ I 714) ‘діалек. блискавка’; водиця (СУМ I 718) ‘зменш.-пестл. до вода’; громовиця (СУМ II 176) ‘те саме, що блискавка’; дощовиця (СУМ II 403) ‘те саме, що дощ’; дуриця (СУМ II 438) ‘діал. блекота, дурман’; душиця (СУМ II 448) ‘зневажл. те саме, що душа’; дуявиця (ВТС 333)

‘завірюха’; жегавиця (ВТС 365) ‘діал. блискавка, громовиця’; завійниця (СУМ III 51) ‘діал. завірюха’;

2) назви тварин, комах, птахів: білиця (СУМ I 182) ‘діалект. білка’; блощиця (СУМ I 202) ‘невелика сплюснена хоботна комаха – паразит тварин і людини’; галиця (ВТС 219) ‘нар.-поет. Галка (у 1 значенні)’; гусениця (СУМ II 187) ‘личинка метелика’; птиця (СУМ VIII 381) ‘птах’; буйволиця [Том 1, с. 251] ‘самка буйвола’, ведмедиця (СУМ I 351) ‘самка ведмедя’, верблюдиця (СУМ I 326) ‘самка верблюда’, вовчиця (СУМ I 713) ‘самка вовка’, голубиця (СУМ II 118) ‘самка голуба, голубка’;

3) назви предметів із сукупності подібних, назви інструментів та предметів побуту: бительниця (СУМ I 168) ‘те саме, що бительна; станок для первинної обробки льону, конопель’; бруковиця (СУМ I 241) ‘діал. брук, бруківка’; буквиця (СУМ I 252) ‘художньо оформлена перша літера сторінка або глави в художніх письмових творах’; варниця (СУМ I 293) ‘підприємство, де добувають сіль виварюванням її із води соляних джерел, озер і т. ін.; солеварня’; верзиця (ВТС 122) ‘пустомеля, базіка’; виливниця (СУМ I 421) ‘форма для виливання розтопленого металу’; віконниця (СУМ I 672) ‘дерев’яний або металевий щит з однієї або двох стулок для прикривання вікна’; гаківниця (СУМ II 18) ‘довга і важка рушниця, з гаком на прикладі, яка була на озброєнні запорізьких козаків у 15-16 столітті’; гасниця (СУМ II 39) ‘гасова лампа’; гірниця (ВТС 243) ‘діал. горище’; главиця (ВТС 244) ‘голова’; греблиця (СУМ II 163) ‘скребло, скребниця’; гребовиця (СУМ II 163) ‘згрібання сіна; час згрібання сіна’; дариця (ВТС 272) ‘дарунок’, даровиця (ВТС 273) ‘діал. щось отримане задармо, безплатно’, дивниця (СУМ II 272) ‘диво’, димниця (ВТС 295) ‘заст. димар’; дерниця (ВТС 287) ‘шматок дерну для годівлі гусенят’; дзвіниця (СУМ II 264) ‘вежа для дзвонів на церкві або окрема будівля з дзвонами’; діжниця (СУМ II 301) ‘невелика діжка’; завушниця (СУМ III 63) ‘діал. сережка’; загнітиця (ВТС 385) ‘хвороба нігтя’; копиця (СУМ IV 281) ‘невеликий

стожок сіна'; палиця (СУМ VI 28) 'відділена від дерева та очищена від пагонів частина тонкого стовбура або товстої гілки'; планиця (СУМ VI 562) 'частина огорожі від стовпа до стовпа або планка в огорожі'; полиця (СУМ VII 70) 'дошка або кілька дошок, закріплених горизонтально на стіні або шафі, що використовується для зберігання посуду, продуктів харчування, одягу, книг тощо';

4) назви родичів: братаниця (СУМ I 227) 'племінниця з боку брата, небога';

5) назви страв, напоїв: бужениця (ВТС 100) 'буженина'; вуджениця (СУМ I 781) 'копчене м'ясо, шинка'; горілиця (ВТС 254) 'заст. горілка';

6) одиничні назви від парних предметів: вагівниця (СУМ I 247) 'те саме, що ваги'; ворітниця (СУМ I 738) 'прикріплена на завісах одна з двох частин (половин) воріт, брами'; грудниця (СУМ II 180) 'те саме, що груди';

7) назви дерев, рослин, частин рослин, грибів, овочів, фруктів, плодів: бульбиця (ВТС 101) [с. 101] 'картопля'; вербиця (СУМ I 326) 'одна верба'; вівсяниця (СУМ I 550) 'діал. вівсянка'; гнилиця (СУМ II 93) 'пригнилий плід дикої груші'; гречаниця (ВТС 260) 'гречана солома', грибниця (СУМ II 165) 'вегетативне тіло гриба, що складається з дуже тонких розгалужених ниткоподібних утворень'; грушиця (ВТС 264) 'грушеве дерево'; зерниця (ВТС 457) 'плодове дерево, що виросло із зернини'; зірниця (СУМ III 577) 'молоде дерево, яке виросло з зерна, насінини'; житниця (СУМ II 533) 'діал. житня солома'; капустиця (СУМ IV 98) 'одна головка капусти'; тополиця (СУМ X 187) 'жіноча особина тополі, що дає насіння, коли поруч із нею ростуть чоловічі екземпляри';

8) назви одягу, частин одягу, матеріалу для виготовлення одягу: багрянниця (СУМ I 85) 'довгий верхній одяг з дорогої тканини багряного кольору, що його колись носили монархи'; бараниця (СУМ I 104) 'вичинена овеча шкура'; вовниця (СУМ I 712) 'вовна';

9) назви свят: вербниця (ВТС 121) ‘Вербна неділя’;

10) назви посуду, частин посуду: дійниця (СУМ II 302) ‘спеціальний посуд, що в нього доять молоко’; варениця (СУМ I 291) ‘виготовлений для вареників, розкачаний як коржик шматочок тіста, що його іноді варять і без начинки’.

Виявлені також похідні жіночого роду, утворені за допомогою суфікса -иц(я) від іменників чоловічого роду. В основному такі номени позначають вид діяльності, рід заняття жінки або особистісні якості людини, її визначальні характеристики. Наприклад, аліментниця (СУМ I 34) ‘жін. від аліментник’, апаратниця (СУМ I 53) ‘жін. від апаратник’, апретурниця (ВТС 37) ‘жін. від апретурник’, аранжувальниця (ВТС 38) ‘жін. від аранжувальник’, арматурниця (СУМ I 60) ‘жін. від арматурник’, артільниця (СУМ I 63) ‘жін. від артільник’, асфальтниця (СУМ I 69) ‘жін. від асфальтник’, багатOVERстатниця (СУМ I 80) ‘жін. від багатOVERстатник’, багетниця (ВТС 54) ‘жін. від багетник’, базарувальниця (СУМ I 88) ‘жін. від базарувальник’, бакалійниця (ВТС 56) ‘жін. від бакалійник’, балаласьниця (ВТС 57) ‘жін. від балаласьник’, балетниця (СУМ I 96) ‘жін. від балетник’, балясниця (ВТС 59) ‘жін. від балясник’, баляндрасниця (СУМ I 98) ‘жін. від баляндрасник’, банщиця (СУМ I 102) ‘жін. від банщик’, барабанщиця (ВТС 61) ‘жін. від барабанщик’, батьковбійниця (ВТС 64) ‘жін. від батьковбивця’, баштанниця (ВТС 65) ‘жін. від баштінник’, безвірниця (СУМ I 122) ‘жін. від безвірник’, безвстидниця (СУМ I 123) ‘жін. від безвстидник’, бездітниця (ВТС 67) ‘жін. від бездітник; жінка, яка не може народити дитину’, бездольниця (ВТС 67) ‘жін. від бездольник’, безприданниця (СУМ I 142) ‘те саме, що безприданка’, бесідниця (СУМ I 162) ‘жін. від бесідник’, бешкетниця (СУМ I 164) ‘жін. від бешкетник’, біжниця (ВТС 80) ‘божниця’, бісиця (СУМ I 190) ‘жін. від біс’, божиця (ВТС 91) ‘діал. богиня’, вагонниця (ВТС 107) ‘жін. від вагонник’, вершниця (СУМ I 338) ‘жін. від вершник’.

2.4. Сингулятиви з суфіксом -як

У сучасній українській літературній мові сингулятивних іменників із суфіксом -як небагато. Вони творяться здебільшого від збірних іменників і називають ті одиниці, з яких складається сукупність, позначена цими іменниками. Такі іменники не мають лексичних синонімів, широко використовуються в повсякденному житті безвідносно до будь-якої сукупності. Іменникові утворення із суфіксами -як на тлі відповідних родових назв сприймаються як такі, що мають чітко виражений одиничний відтінок, наприклад: коп'як, лушпак.

У досліджуваному матеріалі зафіксовані такі деривати з цим формантом: бережняк (СУМ I 159) 'берегова рослина'; борозняк (СУМ I 219) 'личинка хруща'; вугляк (СУМ I 781) 'одна вуглина'; глистяк (ВТС 245) 'черв'як, що паразитує в організмі людини'; гнояк (СУМ II 98) 'гнійник; місце скупчення гною'; грабчак (ВТС 259) 'одне молоде дерево граба'; дубчак (СУМ II 431) 'один молодий дуб'; дупляк (ВТС 332) 'одне дуплисте дерево'; коп'як (СУМ IV 284) 'одна копиця'; космак (ВТС 578) 'один пучок волосся'; кругляк (СУМ IV 369) 'стовбур зрубаного дерева'; лушпак (ВТС 629) 'лушпина з одного плоду'; рівчак (СУМ VIII 553) 'не дуже широкий і глибокий рів'; річняк (СУМ VIII 580) 'однорічна худобина'; ропак (СУМ VIII 881) 'крижина з ропи'; слизняк (СУМ IX 359) 'безхребетна тварина роду червононогих молюсків; равлик'; сопляк (СУМ IX 462) 'слиз'; спичак (СУМ IX 512) 'молодий паросток очерету'; цвоняк (ВТС 1579) 'кожна з шести рівновеликих частин складеного обода дерев'яного колеса'; чижмак (ВТС 1601) 'один чобіт'; чиряк (СУМ IX 328) 'гнійний нарив; фурункул'; чубак (ВТС 1609) 'обрубок дерева, коротка колода'; шпичак (СУМ IX 523) 'у деяких рослин колючка, шип'.

Одиничні іменники з суфіксом -ак є стилістично нейтральними. Такі іменники чітко окреслюють значення одиничності. Більшість із них входить до активного словника лексики.

Більшу продуктивність іменники з суфіксом -ак (-як) виявляють у діалектному мовленні. Зокрема, у говірках Одеської області зафіксовані такі номени: баняк (ОДЕС 15) ‘джбан, череп’яна чи скляна банка для води’, боряк (ОДЕС 17) ‘лісок’, бродяк (ОДЕС 18) ‘волок’, буджак (ОДЕС 18) ‘хатня піч’, буцак (ОДЕС 19) ‘здоровий гладкий кін’’, вітряк (ОДЕС 22) ‘широка дошка на причілках, що оберігає комишову покрівлю од вітру’, гирчак (ОДЕС 24) ‘назва одного з різновидів грибів’, гозяк (ОДЕС 25) ‘димар’, горчак (ОДЕС 25) ‘неїстівна дрібна рибка-колючка’, драбиняк (ОДЕС 43) ‘гарба’, корінчак (ОДЕС 46) ‘бичок, який водиться у Дністрі під корінням прибережних дерев чи під камінням’, линияк (ОДЕС 48) ‘рак, що линияє весною’, личак (ОДЕС 48) ‘черевик, сплетений із рогозу чи прядива’, рішняк (ОДЕС 63) ‘однорічна телиця, бичок, лоша’.

У західнополіських говірках одиничні іменники із суфіксом -ак (-як) представлені такими утвореннями: баняк (ЗХПЛ 10) ‘чавунний горщик будь-якої місткості’, березняк (ЗХПЛ 14) ‘частина лісу, де ростуть берези’, босяк (ЗХПЛ 28) ‘бідняк’, брушняк (ЗХПЛ 34) ‘черевний тиф’, вушак (ЗХПЛ 81) ‘одвірок’.

У лемківських говірках субстантивні іменники з продуктивним суфіксом -ак(-як) представлені номенами: драбняк, драбиняк (ЛЕК) ‘віз з великими драбинами для перевезення снопів, сіна, соломи’, дуганчак (ЛЕК) ‘капшук з сечового міхура поросяти, в якому зберігали тютюн’, дурбак (ЛЕК) ‘брусок для гостріння кіс’, желізняк (ЛЕК) ‘горщик чавунний’, замерзляк (ЛЕК) ‘той, якому завжди холодно’, чапак (ЛЕК) ‘старший косар’, хробак (ЛЕК) ‘черв’як’.

2.5. Сингулятивні іменники із суфіксом -ець/ -ець

Одним із продуктивних суфіксів, що творять одиничні іменники в українській мові, є суфікс -ець та його фонетичний варіант -єць. Висока продуктивність цього суфікса виявляється як в літературній українській мові, так і в діалектному мовленні.

Спираючись на дані, отримані з досліджуваних словників, сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -ець, можна розподілити на такі тематичні групи:

1. Найменування осіб за типом родинних зв'язків або лексеми, що стосуються родини: братець (СУМ I 228) 'пестливе до брат; кожен із синів стосовно до інших дітей того ж батька або матері'; братанець (СУМ I 227), вдівець (СУМ I 311), вдовець (СУМ I 312), виродженець (СУМ I 474), годованець (СУМ II 104), одинець (СУМ V 629) 'єдиний син', молодець (СУМ IV 785) 'молода неодружена людина', народженець (СУМ V 174), побратимець (СУМ VI 625).

2. Назви невеликих предметів, частин від цілого: бабинець (СУМ I 76) 'окреме місце в церкві, де стоять жінки', балець (ВТС 58) 'весільний хлібець', буханець (СУМ I 267) 'зменшене до бухан; одна хлібина'; бухарець (СУМ I 267), важілець (СУМ I 277) 'від важіль', ваканець (ВТС 108) 'необроблена земля', вивідець (ВТС 129) 'крива лінія уздовж розмальованої миски', галунець (СУМ II 22) 'галун; тасьма, вишита золотими або срібними нитками'; гамулець (ВТС 221) 'від вуздечка', гарбузець (СУМ II 30) 'від гарбуз', гілянець (ВТС 239), городець (СУМ II 135) 'від город', горнець (СУМ II 133) 'горщик', гробівець (ВТС 262) 'склеп', герданець (СУМ II 54) 'те саме, що гердан', ґрунтець (СУМ II 181) 'зменш-пестл. до ґрунт', джигунець (СУМ II 218), джигунець (СУМ II 263) 'зменш. до джигун', дідинець (ВТС 304) 'двір, подвір'я', дубленець (ВТС 330) 'вичинена дублена шкіра', дубець (СУМ II 429) 'відламана гілка без листя'; живець (СУМ II 523) 'принада для риби', жолобець (СУМ II 543)

‘зменшене до жолоб’; жупанець (СУМ II 547) ‘від жупан’, завиванець (СУМ III 46) ‘страва’, зазубець (ВТС 393) ‘гострий гачок для чіпляння’; зубець (СУМ III 726) ‘гострий виступ на чому-небудь’; запасець (СУМ III 247) ‘від запас’, згарець (СУМ III 509) ‘від згарище’, каганець (СУМ IV 67), казанець (СУМ IV 69), качанець (СУМ IV 123) ‘від качан’, квадранець (СУМ IV 127) ‘чверть години’, куманець (СУМ IV 379) ‘від куман, посудина’, ламанець (СУМ IV 440) ‘відламаний шматок чого-небудь їстівного’, ланець (СУМ IV 444) ‘ланцюг’; млинець (СУМ IV 764) ‘тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді’; окраєць (СУМ V 676) ‘скибка, відрізана від непчатого краю хлібини’; острівець (СУМ V 789) ‘зменшене до острів’; пазурець (СУМ VI 15) ‘від пазур’, папірець (СУМ VI 57) [Том 6, с. 57] ‘від папір’, перстенець (СУМ VI 333) ‘від перстень’, підхідець (СУМ VI 529) ‘замаскований підхід’, піщанець (ВТС 977) ‘піщаний ґрунт’, пластівець (СУМ VI 566) ‘клапоть, шматок чого-небудь пухнастого, м’якого’; плесканець (СУМ VI 576) ‘коржик із тіста, глини і т. ін. плескатої форми’, поплавець (СУМ VII 207) ‘шматок якої-небудь речовини, легшої від води, що утримує гачок на належній глибині й сигналізує про клювання риби’, приступець (СУМ VIII 49) ‘сходінка’, промінець (СУМ VIII 232) ‘від промінь’, рунець (СУМ VIII 909) ‘біла хустина або шматок полотна’; різець (СУМ VIII 563), рукавець (СУМ VIII 905) ‘від рукав’, скарбець (СУМ IX 252) ‘посудина, в якій закопували скарб’; сунець (СУМ IX 842) ‘оцупок’, тарганець (СУМ X 40) ‘від тарган’, тягарець (СУМ X 337) ‘маленька лабораторна гирка з набору різновагів’; хлібець (СУМ XI 80) ‘невелика хлібина’; хлівець (СУМ XI 83) ‘невеликий хлів; будівля для свійської худоби та птиці’; хомутець (СУМ XI 123) ‘від хомут’, чавунець (СУМ XI 261) ‘від чавун’, чеpecь (СУМ XI 294) ‘очіпок’, шанець (СУМ XI 403) ‘від шанці – укріплення’.

3. Назви рослин, їхніх частин: барвінець (СУМ VI 57), бедринець (СУМ I 118), вербинець (ВТС 121), вівсюнець (СУМ I 550), вовчинець (ВТС 196)

‘молочай’, глушець (ВТС 247) ‘льон’, гострець (СУМ II 144), гусимець (ВТС 266) ‘рід рослини’, довгунець (СУМ II 332) ‘сорт льону’, дубець (СУМ II 429) ‘від дуб’, жовтець (СУМ II 540) ‘трава’, зеленець (СУМ III 553) ‘зелений плід’, зозулинець (СУМ III 678), кавунець (СУМ IV 67), козелець (СУМ IV 221) ‘від козельці – рід багаторічної рослини’, кораковець (ВТС 573), лузанець (ВТС 628) ‘горіх’, овесець (СУМ V 610) ‘від овес’, пагонець (СУМ VI 10) ‘від пагін’, поросинець (СУМ VII 282) ‘рід багаторічної трав’янистої рослини родини складноцвітих’, саджанець (СУМ IX 9), теренець (СУМ X 85) ‘від терен’, хворостець (СУМ XI 48).

4. Назви тварин, птахів, риб, масті тварин: ахалтекінець (ВТС 48) ‘кінь ахалтекінської породи’, баранець (СУМ I 104), вабець (СУМ I 273) ‘птах’, вертунець (СУМ I 334) ‘кажан’, вижливець (ВТС 134) ‘лягавий собака’, воронець (СУМ I 740) ‘воронний кінь’, в’юнець (СУМ I 795) ‘від в’юн’, гнилець (СУМ II 93) ‘хвороба бджіл’, гудимкець (ВТС 265) ‘вовк’, гуркотливець (ВТС 266) ‘голуб’, журавець (ВТС 371) ‘від журавель’, заянець (ВТС 439) ‘від заєць’, кабанець (СУМ IV 63), кнурець (СУМ IV 198) ‘від кнур’, коропець (СУМ XI 690) ‘від короп’, норець (СУМ V 442) ‘водоплавний птах родини качиних’, окунець (СУМ V 686) ‘від окунь’, рибець (СУМ VIII 528) ‘риба родини корошових’.

5. Сингулятивні назви від парних предметів: капець – капці (СУМ IV 93), ковзанець – ковзанці (СУМ IV 204), постілець – постіли (СУМ VII 376) ‘селянське взуття’, сап’янець – сап’янці (СУМ IX 57) ‘чоботи або черевики, пошиті із сап’яну’.

У діалектному мовленні сингулятиви з суфіксом -ець/-ець представлені такими утвореннями:

1. У говірках Одеської області: валівець (ОДЕС 19) ‘пасмо’, випханець (ОДЕС 21) ‘вільний селянин, який сидів на поміщицькій землі і обробляв її за десятину частину’, живець (ОДЕС 33) ‘ремінець, прив’язаний до канату рибальської снасті’, кітець (ОДЕС 40) ‘риболовецька снасть, зроблена з

очерету', клепець (ОДЕС 41) 'назва риби, відомої під назвою "глазач"' та інші.

2. У західнополіських говірках: блюнець (ЗХПЛ 23) 'млинець', боханець (ЗХПЛ 29) 'хлібина, з якою йдуть весільні гості на весілля', валовець (ЗХПЛ 43) 'спеціально виплетені постолі з валу – товстих ниток', виступень (ЗХПЛ 59) 'один тапочок', воробець (ЗХПЛ 73), вуслінець (ЗХПЛ 81) 'ослінчик' та інші.

3. У лемківських говірках: кавалець (ЛЕМ) 'кусочок', клинець, клинец (ЛЕМ) 'вішалка', строканець (ЛЕМ) 'ремінь у постолах', хованец, хованець (ЛЕМ) 'вихованець', чепец, чепець (ЛЕМ) 'очіпок' та інші.

Отже, сингулятивні іменники з суфіксом -ець/-єць належать до активного словника. Цей словотвірний тип є продуктивним у сучасній українській мові. Такі деривати підкреслюють значення невеликого розміру, називають якості осіб, предметів, а також використовуються для називання осіб за національністю та місцем проживання.

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє констатувати, що найбільш продуктивними суфіксами для творення сингулятивів є суфікси -ин(а) та -ець. Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -ин(а), репрезентовані такими семантичними групами: назви тварин; назви дерев та їхніх частин; сингулятиви від назв окремих частин рослин; назви овочів; сингулятиви, що називають одиничний предмет із маси однорідних предметів; сингулятиви, що називають частину від цілого; сингулятиви, що називають одну з двох чи кількох однакових частин.

Одиничні іменники, утворені за допомогою суфікса -ець/-єць, вживаються на позначення назв осіб за місцем їхнього проживання; типом діяльності, поведінки, особливостями зовнішності, належності до того чи того політичного руху, партії, течії; за типом родинних зв'язків; назв невеликих предметів, частин від цілого, зменшено-пестливі назви

предметів; назв рослин та їхніх частин; назв тварин, птахів, риб, масті тварин, назв, що стосуються тварин тощо.

Менш продуктивними у творенні одиничних іменників є форманти -к(а), -иц(я)/-ниц(я) та -ак/-як.

ВИСНОВКИ

Сингулятиви репрезентують значний пласт слів у сучасній українській мові, що засвідчує продуктивність їх творення як в літературній мові, так і в говірковому мовленні. Мотивувальними основами для таких утворень виступають здебільшого непохідні іменники зі збірним або речовинним значенням, а також назви парних предметів чи предметів, які трапляються переважно групами, але можуть бути представлені як одиничні.

Іменники зі значенням одиничності утворюються за допомогою різних суфіксів, які виявляють у словотвірному процесі неоднакову продуктивність. До найбільш продуктивних словотвірних типів належать сингулятиви з суфіксами -ин(а) та -ець. Менш продуктивними є словотвірні типи із суфіксами -к(а) та -иц(я)/-ниц(я). Найменшою кількістю дериватів представлені сингулятиви із суфіксом -ак, який чітко окреслює значення одиничності.

Одиничні іменники, утворені за допомогою суфікса -ин(а), репрезентовані такими семантичними групами: сингулятиви-узагальнені назви тварин (рибина, худобина); назви дерев (вербина, бучина, кедрина); овочів (капустина, перчина); назви окремих частин рослин, найчастіше – стебла (колосина, лободина); сингулятиви, що називають одиничний предмет із маси однорідних предметів (волосина, дробина, намистина); назви частини від цілого, шматка однорідної речовини, матеріалу (бумажина, вуглина, лушпина, смітина); найменування однієї з двох чи кількох однакових частин (кроквина, штанина).

Більшість одиничних іменників із суфіксом -ин(а) містять виразний розмовний відтінок, що засвідчує відповідне позначення в словнику (валідолина, дерезина, сніжина, паркетина, капелина, стовбурина, шерстина, штанина).

Значну групу в досліджуваних джерелах складають сингулятиви із суфіксом -к(а), який підсилює значення одиничності і надає іменникові водночас здрібно-пестливого забарвлення (льодинка, намистинка, перчинка, мачинка, шерстинка). Такі іменники утворюються від відповідних сингулятивів із суфіксом -ин(а). Вони представлені такими групами: назви частини рослини невеликого розміру (гичинка, бадилинка, коноплянка), найменування одного невеликого предмета із сукупності подібних (виноградина, вуглинка, горошинка, крупинка), назва частини від цілого (дернинка, полотнинка).

Лексико-словотвірне значення одиничності виражають також іменники з десемантизованим демінутивним суфіксом -к(а), який служить для утворення назв предметів невеликого розміру (акварелька, маківка, цибулька) або назв одного невеликого предмета із сукупності (барбариска, соломка, фанерка).

Суфікс -к(а) є досить продуктивним у діалектному мовленні.

Високою продуктивністю у творенні сингулятивів як в літературній українській мові, так і в діалектному мовленні характеризується суфікс -иц(я)/-ниц(я). У досліджуваному джерелах зафіксовані такі тематичні групи сингулятивів з суфіксом -иц(я): назви природних явищ та процесів (вітериця, вогневиця, громовиця, дощовиця); назви тварин, комах, птахів (блощиця, галиця, буйволиця, голубиця); назви предметів із сукупності подібних, назви інструментів та предметів побуту (буквиця, варниця, виливниця, димниця, Діжниця); одиничні назви від парних предметів (вагівниця, ворітниця); назви дерев, рослин, частин рослин, грибів, овочів, фруктів, плодів (бульбиця, вербиця, гнилиця, зерниця, капустиця, тополиця); назви одягу, частин одягу, матеріалу для виготовлення одягу (багрянниця, бараниця, вовниця); назви свят (вербниця); назви посуду (дійниця). Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -иця, широко

представлені говорах української мови (бантиця, крупиця, іглиця, капустиця).

Проаналізований фактичний матеріал засвідчив, що в сучасній українській мові сингулятивних іменників із суфіксом -ак небагато. Вони творяться від назв конкретних предметів та речовинних іменників (вугляк, глистяк, гнояк, грабчак, дубчак, коп'як).

Виразником сингулятивності виступає також суфікс -ець, за допомогою якого утворюються найменування осіб за родинними зв'язками (братець, годованець, одинець); назви невеликих предметів, частини від цілого (буханець, важілець, ваканець, галунець, дубець, казанець, окраєць); назви рослин, їхніх частин (барвінець, вівсюнець, овесець, теренець, хворостець); назви тварин, птахів, риби, масті тварин (баранець, воронець, кабанець, коропець, окунець); назви від парних предметів (капець, ковзанець, постілець, сап'янець).

Більшу частину сингулятивів складають стилістично забарвлені слова. Продуктивність таких сингулятивів виявляється в розмовному мовленні.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ЗХПЛ Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1 : А-Н . 2000. XXIV. 353 с.

ЛЕМ Бігуняк А. В., Гойсак О. Г. Лемківський словничок. URL: <http://lemko.org/lemko2/slovnuk.html> (дата звернення 13.03.2019)

ВТС Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.

ОДЕС Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса : Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського, 1958. 77 с.

СУМ Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарх Ю. С. К истории сингулятивов в русском языке. Общеславянский лингвистический атлас : материалы и исследования. Москва : Наука, 1973. С. 65–91.
2. Араева Л. А. Словообразовательный тип. Москва : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. 272 с.
3. Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови. Київ : Наукова думка, 1987. 212 с.
4. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
5. Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -иця). Київ-Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 206 с.
6. Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина). Запоріжжя-Ялта-Київ : ТОВ “ЛПКС”, 2009. 252 с.
7. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 183 с.
8. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва-Ленинград : Учпедгиз, 1947. 785 с.
9. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию. Москва : Учпедгиз, 1959. 486 с.
10. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. 400 с.
11. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. Київ : Вища школа, 1989. 334 с.
12. Городенська Г. К., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. Київ : Наукова думка, 1981. 199 с.

13. Городенська К. Г. Одиничні іменники. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 394.
14. Городенська К. Г. Семантичні функції дериваційних морфем. Мовознавство. 1987. №1. С. 48–53.
15. Городенська Г. К. Словотвірна структура слова. Київ : Наукова думка, 1981. 199 с.
16. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ : Вища школа, 1999. 208 с.
17. Дегтярев В. И. Происхождение имен pluralia tantum в славянских языках. Вопросы языкознания. 1982. № 1. С. 65–77.
18. Дегтярев В. И. Категория числа в славянских языках (историко-семантическое исследование) : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Львов, 1984. 35 с.
19. Жеребило Т. В. Термины и понятия общей морфологии : словарь-справочник. Назрань : “Пилигрим”, 2011. 44 с.
20. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної літературної української мови. Київ : Рад. школа, 1965. Ч. 1. 424 с.
21. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 437 с.
22. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті : монографія. Київ : Наукова думка, 1976. 165 с.
23. Земская Е. А. Словообразование. Москва : Высшая школа, 1989. 379 с.
24. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование. Москва : Просвещение, 1973. 304 с.
25. Ищенко Н. Г. Словообразовательная синонимия в современном немецком языке : монография. Киев : Издательский центр КДЛУ, 1999. 348 с.

26. Клименко Н. Ф. Про закономірності сполучуваності афіксів сучасної української мови. Мовознавство. 1968. № 6. С. 17–26.
27. Клименко Н. Ф. Словотвірний тип. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 2000. С. 575.
28. Ковалик І. І. Словотворча будова збірних і одиничних іменників у східнослов'янських мовах. Питання слов'янського мовознавства. Львів, 1958. Вип. 6. С. 18–50.
29. Ковалик І. І. З методики дослідження слов'янського словотвору. Львів : Вид-во Львівського університету, 1958. 24 с.
30. Ковтун Я. А. Реалізація форм словотвірного значення у іменників із категоріальним значенням збірності (на матеріалі сучасної німецької мови). Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Лексична семантика. Вип. 3 (Ч. 2). 2011. С. 140–143.
31. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 200 с.
32. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. Москва : Наука, 1978. 115 с.
33. Кулик О. Д., Овсієнко Л. М., Кардаш Л. В. Українська лінгвістика : навчально-методичний посібник. Київ : Міленіум, 2013. 261 с.
34. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ : Вища школа, 1983. 264 с.
35. Лиса Г. І. Іменники – позначення парних предметів у сучасній українській мові. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Київ : Вип. 26. 2013. С. 91–99.
36. Максимов В. И. Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. 224 с.

37. Мартинова Л. Б. Словотвірний потенціал одиниць іменників у сучасній українській мові : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2004. 36 с.
38. Милославский И. Г. Морфологические категории современного русского языка : учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101. "Русс. яз. и лит." Москва : Просвещение, 1981. 254 с.
39. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : монографія. 2-е вид., доп. і поліпшене. Херсон : Айлант, 2005. 336 с.
40. Плющ М. Я. Граматика української мови : у 2 ч. Ч. I. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник. Київ : Вища шк., 2005. 286 с.
41. Погрібний І. Лексикалізація речовинних іменників (сингулятивів) у формі множини. Мовознавчий вісник. Черкаси, 2010. Вип. 10. С. 225–228.
42. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва : Учпедгиз, 1958. 536 с.
43. Ревзин И. И. Современная структурная лингвистика: проблемы и методы. Москва : Наука, 1977. 263 с.
44. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке: язык и мышление. Москва : Наука, 1988. 242 с.
45. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1979. 407 с.
46. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.
47. Тихонов А. Н. Проблемы изучения комплексных единиц системы словообразования. Ташкент, 1982. 321 с.
48. Улуханов И. С. О степенях словообразовательной мотивированности слов. Вопросы языкознания. № 5. 1992. С. 74–89.
49. Улуханов И. С. Словообразовательные отношения между частями речи. Вопросы языкознания. № 4. 1979. С. 101–110.

50. Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды : в 2 т. Москва : Учпедгиз, 1957. Т. 2. 471 с.
51. Polański K. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego. Wrocław, 1993. 671 s.
52. Morris C. W. Foundatiouns of the Theory of Signs. International Encyclopedia of Unified Science. Chicago, 1938. S. 77–138
53. Wróbel H. Gramatyka języka polskiego : podręcznik akademicki. Kraków : Od Nowa, 2001. 335 s.
54. Tabakowska E. Kategorie gramatyczne. Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa. Kraków : Universitas, 2001. S. 38–40
55. Szapkina O. O osobliwościach użycia form liczby pojedynczej i mnogiej rosyjskich i polskich nazw owoców i jarzyn. Poradnik Językowy. 1980. Z. 5. S. 228–239.

Проверить текст на уникальность

Длина текста: 4504 (без пробелов: 3938)

ВСТУП У сучасній звітності чітко простежується тенденція до глибокого усвідомлення системності мовних одиниць та їхнього взаємозв'язку в українській мові. Оскільки словотвірна система іменника в українській мові налічує десятки формантів та їх варіантів, логічним детальне вивчення дериваційних засобів та їх функційно-семантичної та стилістичної дистрибуції.

Сьогодні серед чисельної кількості іменників в українській мові особливу увагу дослідників привертають одиничні іменники або сингулятиви. В українському мовознавстві вперше словотвір таких іменників було проаналізовано І. І. Ковалюком. У подальшому одиничні іменники та їхні словотвірні особливості спорадично досліджувалися в працях О. К. Безпалою, П. І. Білоусенка, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенка, К. Г. Городєнської, Я. В. Закреської, М. В. Кравченко, М. В. Лесової, В. В. Нілчука, В. П. Олексєнко та інших. Зокрема, окремі сингулятиви проаналізовано в монографії П. І. Білоусенка та В. В. Нілчука "Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ива)" [6]. В. П. Олексєнко в межах словотвірних категорій іменника супровідно-предикатного характеру вивкресив і описав словотвірну категорію одиничності [47]. На говірковому матеріалі сингулятиви розглянуто в монографії Я. В. Закреської [24].

Проте іменники з семантикою одиничності вивчені поки що недостатньо. На сьогодні в українській відсутні роботи з дослідження дериваційних можливостей іменників, об'єднаних не тільки на семантичних, але й граматичних засадах. Сингулятиви на теоретичному рівні в сучасному мовознавстві вивчаються, однак докладний аналіз їх словотвірних типів і підтипів на ширшому фактичному матеріалі не проводиться. Окремі згадки в узагальнених працях з морфології чи словотвору стосуються лише іменників на -ива, -ивка. Однак попередні спостереження дають підстави стверджувати, що в цьому процесі брали участь інші форманти.

Комплексне дослідження згаданих структур дасть змогу розширити значні уявлення про об'єкт дослідження, внести ряд коректив в дотеперішні знання про функціонування цього фрагмента словотвірної системи. Цим і зумовлена актуальність вихідної роботи.

Об'єктом дослідження підсистема похідних іменників зі значенням одиничності в сучасній українській мові.

Предмет дослідження суфісальні іменники зі значенням одиничності, зафіксовані в загальномовних та діалектних словниках української мови.

Мета роботи розкрити особливості формування дериваційного значення одиничності в підсистемі афісальського словотвору іменника сучасної української мови.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) встановити місце категорії одиничності іменників у системі дериватів із модифікаційними словотвірними значеннями;
- 2) визначити афікси, за допомогою яких творяться іменники зі значенням одиничності;
- 3) окреслити склад іменників із модифікаційним значенням одиничності в сучасній українській мові;
- 4) здійснити дериватологічний аналіз досліджуваних сингулятивів.

Методи дослідження. Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу застосовувалися такі методи: суцільної вибірки й описовий (для інвентаризації, класифікації та інтерпретації розглянутих дериватів), словотвірний аналіз, за допомогою якого окреслено механізми творення сингулятивів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона першою спробою комплексного дослідження питань, пов'язаних із словотвірною структурою сингулятивів у сучасній українській мові, а саме: розкриття механізмів розвитку дериваційної підсистеми іменників зі значенням одиничності, описано їх лексико-словотвірні типи, окреслено афісальні засоби вираження значення одиничності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у курсі "Сучасної української мови" під час вивчення лексики, словотвору та морфології, зокрема теми "Іменник". Матеріали дослідження також можуть бути використані у школах різних типів при вивченні теми "Іменник" та в повсякденній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи викладено на XII університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих учених "Молода наука 2019", що проходила 15–17 квітня 2019 року в Запорізькому національному університеті.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в тезах Іменники зі значенням одиничності в словниковому складі сучасної української мови. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих учених "Молода наука 2019" у 5 т. Т. 2. Філологічні науки. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 42–45.

Унікальність текста: **100.0%**

[Правильно этот текст](#) [Новая проверка](#)

РОЗДІЛ 1, підрозділ 1.1

Проверить текст на уникальность

Длина текста: 8853 (без пробелов: 7711)

РОЗДІЛ 1 ІМЕННИКИ З СЕМАНТИКОЮ ОДИНИЧНОСТІ В ДЕРИВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ *Одиничні іменники, або сингулятиви (від лат. singularis окремай, одиничний) це іменники, що називають один предмет, виділений із загальної маси [14, с. 394].*

Найпродуктивнішим засобом вираження одиничного значення суфікс -ив(а), який прислується до основ збірних або речовинних іменників. Крім цього суфікса, одиничні іменники найчастіше утворюються за допомогою суфіксів -ивка(а), -а, -ий, -ий, -ий, -ий та інших.

Більшість сингулятивів із суфісом -ив(а) утворюються від непохідних іменників: квасоля квасолина, морква морквина. Частина з них має у своїй структурі проміжні дериваційні суфікси: лавка лавчина, конка кончина.

Іменники із семантикою одиничності можуть мати як форму одиниці, так і форму множини, а також можуть сполучатися з числівниками, на відміну від збірних та речовинних іменників. Наприклад, морквина дві морквини, кілька морквин.

На думку В. П. Олексєнко, словотвірна категорія одиничності реалізує гане квантативне значення супровідного предиката базового словосполучення, яке адекватно значенню числівника один, що модифікує аргумент, виражений іменником з конкретно-предметним значенням, наприклад: одна яблуня яблуниня, одне зерно насинина, стовбо соломи соломиня, одна з кашпо штанив штанина [47, с. 198]. І. І. Похідні слова та їх ознаки Формування систем словотвору української мови відбувалося протягом багатьох століть. Тому слід відмітити, що абсолютно закономірним у вказаній випадку те, що в сучасній українській мові представлені деривати, походження яких належить до праіндоєвропейського, праслов'янського та українського періоду [28, с. 90].

У слов'янських мовах, в тому числі і в українській, наявні різні способи творення нових слів, проте найпродуктивнішим з-поміж них виявляється суфісальний, який характеризується великою кількістю суфісальних формантів, багатством і рівнозначністю їхніх значень.

Похідна основа відрізняється від непохідної "іншим відношенням до предмету дійсності, який вона позначає" [10, с. 410-442].

Повна нова лексична одиниця в українській мові має наступний механізм: на ґрунті вже існуючого слова за допомогою різних дериваційних засобів виникає нове слово. Таке слово називається похідним.

Найговорнішим ознаками похідних слів 1) мотивованість їх значень творіння словами. Твірні слова немотивованими, первинними. Похідне слово вторинним, оскільки походить від первинного твірного слова, мотивується значенням первинного слова,

2) відмінюються більш складною морфемною будовою. Словотвірна структура складається із твірної основи та словотворчого форманту. Словотвірна структура власністю "похідного слова бути визначеною за твірною основою і словотворчим засобом, який виражає словотвірне значення" [49, с. 21-22].

Твірня основа може бути представлена в похідних словах як повністю, так і частково. Так, наприклад, при нульовій суфісації звичайній твірня основа скорочується за рахунок суфікса: запис-а-ти запис, запис-а-ти запис та ін.

На відміну від твірного слова, похідне слово за структурою та своєю будовою складним комплексом, який характеризується певними ознаками: морфемним складом, його семантичним зв'язком із первинним словом (мотивованість), словотвірними формантами [27, с. 114]. Будучи центральним одиницею словотвору [2, с. 14], похідне слово має бінарну структуру, обов'язковим складовими якої твірня основа та словотворчий афікс.

Упробовані тривалого часу в мовознавстві сучасні проблеми, що пов'язані із деривацією, дериваційним відношенням та визначенням формальних і семантичних особливостей похідних слів [25, с. 16]. Дослідження та вивчення похідних слів та відношень між похідним та твірним словом важливі, оскільки саме завдяки цьому можливе виявлення словотвірних моделей, словотвірних значень та семантичних зв'язків між похідними словами.

Із поняттям похідності неможливо пов'язати безпосередньо пов'язані поняття словотвірної моделі.

Словотвірна модель організована структура, яка виділена узагальненим лексико-категоріальним змістом, здатна наповнюватися лексичним матеріалом (різними лексичними елементами) при закономірній наявності відповідних структурних елементів і їх взаємодії один з одним у системі мови. Формальна відмінність

Словотвірна модель організована структура, яка надлена узагальненим лексико-категоріальним змістом, здатна наповнюватися лексичним матеріалом (різними лексичними основами) при закономірній наявності відповідних структурних елементів і їх взаємодії однієї з однією у системі мови. Формальна відмінність суфіксальних словотвірних моделей полягає у позиції словотвірних морфем (після твірної основи) і здатності об'єднувати новоутворені лексичні одиниці в рівнозначні граматичні категорії за семантичними ознаками: лексикографічне доцільність, продуктивність, частотність тощо.

Більш широким поняттям, ніж словотвірна модель, поняття "словотвірна система", що представляє собою організовану сукупність пов'язаних між собою різних словотвірних підсистем. Словотвірна система сукупністю взаємопов'язаних елементів (основ), організованих певними типами відношень. До складу словотвірної системи зараховують найпростіші одиниці (морфем і комбінованих морфем похідні слова) та більш складні комплексні одиниці (словотвірні пари, словотвірні типи, словотвірні категорії, словотвірні ланцюжки, словотвірні синтагми, словотвірні гілки, словотвірні парадигми) [17, с. 59].

Найбільш комплексно описано словотвірні системи словотвірна пара. Наприклад, слово вчитель твірним словом, яке може утворювати словотвірну пару: вчитель - вчителька. Словотвірною парою називають два співзвучних слова, що перебувають у відношенні словотвірної мотивації, тобто твірне та похідне слова. Поняття мотивації (походності) головним для словотворення, бо власне співвідношення твірних і похідних слів створює сутність словотвірного процесу і словотвірного механізму.

Кожна семантична група слів має свої "комплекти" суфіксів для творення похідних певного значення. Наприклад, топоніми для творення назв жителів мають суфікси -н-і, -єць (Херсон херсонський, херсонський), -ан-и, -анин (Вінниця вінничанин, вінничанин), -чани (Полтава полтавчанин), -ит-и (Одеса одесити), -ак-и, -як-и (Тула туляки), -ич-и (Москва москвичи), не можуть мати суфіксів -ист, -ист, -ик, -ак, -ар, -тель тощо, назви музичних інструментів для творення назв виконавців мають суфікси -ар (сопрано), -ист (балетист), -єць (трубаць), -ал (скрипаль), -ани (балалаечник), а не можуть мати суфіксів -ан-и, -чн-и, -єць, -тель та ін. Зокрема сингулятивні іменники втворюються за допомогою таких суфіксів, як -ина, -инка, -а, -иця, -ак, -як, -єць, -ерина, -рушнина, -князка, -птиця, -дубчак, -черв'як, -баварець [17, с. 145].

Між похідним словом і твірною базою існують різноманітні семантичні відношення (семантичної мотивації):

1. Транслокаційні відношення. При транслокації твірного в похідне лексичне значення залишається незмінним, а саме твірне переходить в іншу частину мови, набуваючи нових категоріальних і граматичних ознак. перекладати перекладання лексичне значення залишається незмінним, змінилася морфемна будова (ніж інфінітивний суфікс -ти і з'явився іменниковий суфікс -ан-а); змінилася частина мови (від дієслова утворився іменник), похідне слово набуло нових граматичних ознак (іменник набув здатності відіюватися, має відмінні морфологічні ознаки і нові синтаксичні функції): світлий світлість, пишний пишність, асфальт асфальтовий.
2. Мутаційні відношення. При мутації за допомогою словотвірних засобів змінюється лексичне значення (малювати малюнок). Що ж до частини мови належить і граматичного значення, то вони істотної ролі не відіграють, тобто можуть змінюватися, а можуть і не змінюватися:
 - а) змінюється: куца куцувати, куратор кураторський, купити - купець,
 - б) не змінюється: байро - байроном, балет - балетник, лас - ласик, бігути (особа) - бігун (предмет) тощо.
3. Еквівалентні відношення. Лексичне значення похідного при еквівалентних відношеннях є рівнозначним, тотожним значенню словотвірної бази (твірному слову чи словосполученню). Цей тип відношень характерний для таких типів словотворення:
 - 1) аббревіації: ООН - Організація Об'єднаних Націй, профком - профспівомовний комітет;
 - 2) утворення зай - зайчик, спід - спідальці, телек - телеканал;
 - 3) утворення (семантичного конденсату): мама капа - мама, "Вечірній Київ" - "Вечірка", електричний поїзд - електричка, кімната для прання - пральня.
 - 4) Модифікаційні відношення. Частини мови належать і лексико-номінаційне значення не змінюються, семантика також не змінюється, але ускладнюється лише стилістичними відтінками.

Модифікаційні відношення виникають при утворенні:

- 1) іменників, прикметників і прислівників за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки: відро - відерце, візерю, відерцю, мати - мама, ма, мамуля, матуся, Ілона - Ілонька, Інуся, голубий - голубенький, голубуватий;
- 2) збірних і одиничних іменників: студент - студентство, професор - професура, горох - горошина;
- 3) назв істот і значенням вродості: лисця - лисеня, вовк - вовчата, кіт - кошечка [17, с. 99-100].

Унікальність тексту: **93.7%**
показати все співпадіння

Адрес сторінки	Скільки совпадо	Совпадення
https://revolution.allbest.ru/languages/01045486_0.html	6.3%	показати

Підрозділ 1.2

1.2 Словотвірний тип як одиниця дослідження дериваційної системи мови

Словотвірний тип основною одиницею дослідження дериваційної системи української мови, а також основною одиницею класифікації похідних слів. Спираючись на дослідження багатьох вітчизняних та іноземних мовознавців, можемо ствердувати, що словотвірний тип класом дериватів, що належать до однієї частини мови і характеризуються такими словотвірними властивостями:

- 1) походністю від слів однієї частини мови;
- 2) однаковим видом словотвору;
- 3) загальним способом словотворення;
- 4) однаковим словотвірним значенням;
- 5) одним і тим же засобом вираження словотвірного значення дериватором [21, с. 31].

На думку О. А. Земської, словотвірний тип "основною осередком словотвірної системи мови, так як саме в межах словотвірного типу і відбувається переважно утворення нових слів" [26, с. 334]. У свою чергу О. М. Тимохов визначає словотвірний тип, як основу одиницю синхронної системи словотвору, яка має системотвірною функцію. На думку О. М. Тимохова, саме в словотвірних типах відбувається об'єднання похідних слів, що утворені на базі твірних слів, які відносяться до однієї і тієї ж частини мови і мають один і той же формант. Словотвірний тип входить в усі комплексні одиниці словотвірного рівня мови [37, с. 3].

Попередні дослідження вчених дають можливість ствердувати, що словотвірний тип основною одиницею класифікації похідних слів.

Розрізняють два різновиди словотвірних типів продуктивний та непродуктивний. Так, продуктивним типом називають словотвірний тип, що характеризується незалежністю ряду похідних слів, а також постійно поповнюється новими словами. Наприклад, продуктивним рядом ряд віддіслівних іменників на -ан(а), що позначають одреміщені дії, проісес (виконання, змагання, виконання, читання тощо).

Непродуктивний словотвірний тип, на противагу продуктивному, утворює кількісно обмежену групу слів, в якій не з'являються новотвори. Так, назви людей, що утворені за допомогою суфікса -ук, становлять замкнений, непродуктивний тип: веселун, хитрун, шибетун, говорун, лугун, хапун.

Словотвірний афас, який називаний в словах непродуктивного, замкненого типу також стає непродуктивним та перетворюється на мерту морфему. Так, непродуктивним став з часом суфікс -к у словах товмий, близький.

Врідна продуктивності словотвірного типу за афаса відбувається постворо. Так само постворою словотвірний тип із непродуктивного може перетворитися в продуктивний. Наприклад, продуктивний у минулому суфікс -ивн(а) в утворених на позначення дочки за фактом або соціальним станом батька (бондарівна, лярварна, сонниківна, шарівна, князівна) став зовсім непродуктивним, але в назвах людей за прізвищем або прізвищем батька він і нині досить продуктивним у розмовному стилі і закріплений, зокрема, в іменах по батькові: Дорощина, Митківна, Курдрішніна, Іванівна. У цьому прикладі, незважаючи на наявність непродуктивного типу, суфікс -ивн(а) залишається продуктивним.

Дослідження та вивчення словотвірних типів розпочалося у мовознавчій науці відносно недавно. Так, до вивчення словотвірних типів у дериваційній системі української мови досліджували значення афасів, тобто значення морфемних сегментів, а не словотвірних. Нове бачення словотвірної системи у мовознавстві започаткували вітчизняні науковці (Г. О. Винокур, І. І. Коваленко) та іноземці (Г. Марчанд). Саме завдяки ним ученим, словотвірний аналіз почали здійснювати шляхом зіставлення твірного і похідного слів, встановлення їх мотивації, з'ясування словотвірної, а не морфемної структури слова, що підлягає у формально-семантичних співвідношеннях твірній основі і словотвірного форманта. У даному випадку ретранслятором дериваційної структури словотвірних типів, який розуміють, з одного боку, як формально-семантичну схему побудови похідних слів, мотивованих твірними словами певної частини мови за допомогою того самого словотвірного форманта з тим самим значенням [38, с. 575], а з іншого боку, як групу слів однієї частини мови, які побудовані за єдиною схемою [17, с. 100].

Переважка ж більшість учених (Г. О. Винокур, В. А. Горшнін, О. А. Земська, Н. Ф. Клименко, І. І. Коваленко, О. С. Кубризова, В. М. Максимов, З. А. Потіла, І. С. Уруханов, М. Докучал, Г. Марчанд та ін.) розуміють словотвірний тип як формально-семантичну схему продукування слів, для якої характерні такі риси:

- 1) спільність частини мови належності твірних слів;
- 2) спільність (за значенням і структурою) форманта;
- 3) спільність словотвірного значення [31, с. 8].

Отже, словотвірний тип це схема побудови похідних слів, мотивованих твірними словами певної частини мови, за допомогою того самого словотвірного форманта з тим самим значенням. В українській мові близько 200 словотвірних типів. Одні з них високопродуктивними (за їхніми зразками активно утворюють нові слова), інші малопродуктивними (вони рідко поповнюються новими словами), і непродуктивні (об'єднують закриті списки слів).

Унікальність тексту: **57.7%**
показати все співпадіння

Підрозділ 1.3

Проверить текст на уникальность

Длина текста: 9033 (без пробелов: 7824)

1.3 Грамматична категорія числа іменників

Формування поняттєвої (логічної, мисленнєвої) категорії кількості, числа передувало уявлення людей про кількість та кількісний параметр існування предметів. Мисленнєва категоризація кількісного випуну не збігається з мовною в межах однієї мови, водночас мовна репрезентація кількісних значень ризніається від мови до мови [53, с. 66].

Поняттєва категорія кількості в одних мовах фокусується на рівні лексики, в інших на рівні синтаксису, а в третій на рівні морфології. Так, наприклад, для ряду мов характерним протиставленням єдинки та множини як граматичних величин, а в інших мовах назвні форми двоїни та навіть троїни. У деяких мовах вираження числових, кількісних протиставлень узагалі викладається нерелевантним, проте це не вказує на відсутність у свідомості носіїв цієї мови уявлень про кількісний випун предметів, тобто про відсутність поняттєвої категорії кількості.

У зв'язку із неоднаковістю уявлень про граматичну категорію числа Б. О. Серебренников зауважує: "Поняттєва категорія репрезентує результат логічного досуду, що може бути підтверджено цілком значимими прикладами. У китайській і японській мовах множини предмети найчастіше виражаються фаульгатурно. Виняток можуть становити лише особоби займенники й деякі назви істот. Проте із цього не можна зробити висновку, що в японській і китайській немає ніякого поняттєвого про множини неістотних предметів. Це поняттєві ми дає в досвіді" [53, с. 212].

Українська мова, будучи мовою синтетично-флективного типу, поняттєву категорію кількісного випуну предметів реалізувала як одну з провідних у значеннєвій структурі іменнєвального класу слів, надавши кількісним, числовим значенням місце на рівні граматичної, вуаже морфологічної репрезентації [35, с. 95]. Саме в такий спосіб в українській мові стверджується кваліфікація кількісних значень для цього типу мовної свідомості, аже граматичного статусу набувають лише ті значення, які "не можуть бути не вираженими при важливості тих чи інших слів" [23, с. 17].

Значення числа в межах однєвобічної морфологічної категорії входить до частиннєвобічної парадигми граматичних значень іменнєвика, будучи деталізатором загальної семантики предметності [35, с. 76-79]. Положення про те, що морфологічна категорія числа однією з тих, що конституюють загальнокатегорієві значення іменнєвика предметності, підтримується багатьма дослідниками [11, с. 48].

Водночас, стверджуючи це положення, дослідники зазвичай не пропонують односторонніх відповідей на питання про ієрархічність іменнєвобічних значень та відповідно іменнєвобічних категорій на шляху оформлення значення предметності: одні лінгвісти вказують на провідну роль категорії відмінка, інші роду.

І. І. Рєзнін вважає граматичну категорію числа провідною в семантиці іменнєвика, оскільки з цією категорією пов'язане значення предметності іменнєвика, а також саме ця граматична категорія організує семантичну класифікацію іменнєвика української мови. За словами І. І. Рєзніна, категорія числа повинна очолювати категорію ієрархії [52, с. 161]. Науковий розвідник І. І. Рєзнін дає змогу стверджувати, що категорія числа в системі граматичних категорій визначається, проте не можна ігнорувати факт, що саме значення числа забезпечують ґрунт для послідовної репрезентації категорієвих значень роду та істоти/неістоти, ухитих до розгладу в пропованованому дослідженні. Аже адекватне осмислення категорії роду в аспекті семантико-граматичної симетрії асиметриє неможливо без апеліації до чисельного значення іменнєвика, так само, як морфологічна категорія істоти/неістоти своєю морфологізацією, формуванням сфери симетрії має передусім задовечувати ролі множини, акий вдалося нейтралізувати морфологічне значення роду.

Грамматичні категорії іменнєвика завжди становили і становлять значний пласт для наукових досліджень та відкриттів. Саме тому з кожною із категорій, у тому числі із граматичною категорією числа, пов'язано багато різнобічних поглядів та трактувань. У мовознавстві дотепер нававі дискусії щодо функції, яку виконує граматична категорія числа іменнєвика. Більшість дослідників схильнається до думки, що категорія числа виражає кількіснє відношення реального дійсності (кількісної актуалізації в ситуації мовлення). Лиша частина науковців стверджує, що аже на рівні слова в основі його номінативного значення передбачено протиставлення частини множинності всій множинності.

Погляди вчених на граматичну категорію числа можна представити так:

1. Формальний погляд (однєвобічний). Довгий час цей підхід був найбільш поширеним поглядом на категорію числа іменнєвика в українській мові. Представниками цього погляду П. Ф. Фортунатов та його послдовники, І. Г. Милославський і А. А. Залізняк. Згідно з цим поглядом число класифікаційною категорією. Поінія представників цього напрямку щодо граматичної категорії числа цілком узгоджувалась із засадничими принципами, що структурували його наукову парадигму, а саме визнавався прімаат форми над змістом, ігнорувалася семантичний компонент при аналізі цієї категорії та в основному бралися до уваги формальна функція чисельних показників іменнєвика як засобів узгодження їх із залежними словоформами [60, с. 155-157]. На думку І. Г. Милославського для визначення числа класифікаційною морфологічною категорією "необхідно лише показати, що синтаксичний елемент значення, пов'язаний із числом, обов'язково ймовірно дуже просте, оскільки не знайдеться таких іменнєвика, які не виражають належності до однини чи множини формам узгоджуваних слів" [45, с. 61]. Згідно формального погляду на граматичну категорію числа іменнєвика розподілялись на формальні класи: форми однини та форми множини. Представники формального погляду вважали частинні однини ієрархії слів і слівних речень словами, а не різними формами одного й того ж самого слова. Категорія числа служила лише в класифікаційних цілях. Формальні показники числа при цьому співвідносились із суфаксальними компонентами слова. Формальний підхід згодом ліг в основу погляду О. О. Погребен, який продовжив визначення граматичної категорії іменнєвика [51]. Згодом формальний підхід було визнано однєвобічним, таким, акий не дозволяв пояснити мовні однини з боку функції, здатності нести смислове значення, формувати зміст та функціонувати у мові.

2. Структурно-семантичний погляд на категорію числа (двобічний). Цей підхід виник на протилу формальному, коли було достатньо доведено, що формальний підхід однєвобічний та не розкриває граматичну категорію числа вичерпно. Структурно-семантичний підхід розгладжає граматичну категорію числа як складну та неоднорідну, визнаючи факт, що частина форми числа семантично мотивованими, а частина виражають число лише формально. Представниками структурно-семантичного погляду О. К. Белюшська, О. В. Бондарюк, В. В. Виноградов, І. Р. Вихованець, К. Г. Горюденська, В. І. Дегтярьов, А. П. Загитко, І. Г. Митяєв, Й. П. Мунча та інші. На протилу формалізму, ці науковці запропонували більш вибажливий до онтологічної мови, хоча й складніший інтерпретацію категорії числа, скориставшись при цьому здобутками формального напрямку.

У працях І. І. Рєзніна описано місце та наукова цінність обох підходів у розумінні граматичної категорії числа. Так, дослідник пише: "Логічно обидві системи (тобто розуміння форми числа 1) як різних слів (формальна традиція) і 2) як форми одного слова цілком равноправні... З точки зору логічної цієї експеримент можна встановити і побудовано невідкладної геометрії. Проте лінгвістика суттєво відрізняється від математики й логіки тим, що вона не цікавиться вибудованою абстрактною системою, аже вона не сприяють чіткому виявленню інтуїтивної істини носіїв мови" [52, с. 152].

Ми схильнісь до думки, що форми однини та множини іменнєвика лише форми одного й того самого слова, акий лише вказують на ризніцю в кількості позначуваних іменнєвиками відносно однєвобічних тих чи інших предметів, при цьому ми враховуємо сучасні теоретичні узагальнення щодо граматичної категорії числа іменнєвика, що враховують як семантику слова, так і його форму.

Згідно з цим підходом морфологічна категорія числа об'єднує два неоднорідних відносно семантики кількості утворення іменнєвика: група лексем, референти акий співвідносять з уявленнями про рахунок, та група лексем, що позначають реалії, до акий ідея рахунку не застосовна. Іншими словами, кількісний випун предметів в одному випадку семантично мотивованими, в іншому же має під собою ґрунт в реальності. Однак поряд із цим дослідники зауважують, що однєвобічний погляд на категорію числа, ґрунтується на тому, що її значення (семантично домінують) протиставлення кількісного значення "одні більше ніж одні, не цілком відображає реальну картину значеннєвобічного діапазону цієї категорії. За такої трактовки поза її межами залишається значна кількість іменнєвика, лексико-семантична специфіка акий не сумісна з уявленнями про рахунок. Лінгвісти пропонують брати до уваги ще й такий значеннєвобічний компонент, як розчленованість нерозчленованість, на підставі застосування акого можна пояснити деякі складні випадки вживання форми числа" [11, с. 93].

Унікальність текста: 100.0%

Править этот текст

Новая проверка

Підрозділ 1.4

Гmail – kostenloser Speicher | Вхідні (831) – novichencko.kat | 66.43% - Антиплагиат онлайн | Результат проверки уникаль...

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Новый текст 7 текстов в очереди

Проверка уникальности
Уникальность: **66.43%**

[helpix.org/2-118870.html](#)
[mybest.ru/1-28702.html](#)

30%
29%
Подробнее

Проверка орфографии
В тексте найдено 39 ошибок:

- сингулятивів
- сингулятивий
- сингулятивних

Подробнее

SEO-анализ текста

Всего символов: 4033 Заспамленность: 54%
 Без пробелов: 3506 Вода: 1%
 Количество слов: 494 Замена символов: 188

Подробнее

Подсвечено: Неуникальные фрагменты

1.4 Значения единичности як типу модифікації

До іменників із модифікаційним словотвірним значенням сингулятивності відносять деривати, які називають один предмет, виділений із загальної маси речовини чи сукупності однорідних подій/ім предметів чи осіб [47, с. 207].

Мотиваційним для таких утворень виступають переважно неоподібі іменники зі збірним або речовинним значенням, а також назви парних предметів чи предметів, які трапляються переважно групами, але можуть бути представлені і як одиниці.

Протиставляються сингулятивні імена іменникам в першу чергу своїм значенням одиничності: пшанина – пшанино, селянини – селянино, бадилля – бадилля, зернина – зерно, пшаничина – пшаниця, волоссяна – волосся, бони, на відміну від збірних, не мають значення сукупності (пшанина, сльозина), а належать до числа тих, що позначають предмети, які можна розв'язати.

Грамаційне протиставлення кількісного виразу в одиничних іменниках виражається у формах числа: квасоліна – квасоліни, намістина – намістини, перлина – перлини, стеблина – стеблінки та ін.

Однією іменника можуть означати числівниками три горошини, одна намістинка, чотири насінки, кілька краплин, сто перлинок. Семантично одиничні іменники поділяють на дві групи:

- 1) сингулятиви, що співвідносяться як зі збірними іменниками, так і з множиною конкретних іменників: селянино – селяни; сливинк – слива – сливи;
- 2) сингулятиви, що співвідносяться лише з речовинними іменниками: стебло – стебіна, бадилля – бадилля.

Грамаційними особливостями сингулятивних іменників є:

- 1) наявність суфіксальних засобів вираження сингулятивності (суфікс -ин(а) – ин(а), -инч(а) – инч(а), картопліна, квасоліна, білинч(а), картопліна – окрема бульба картоплі [4, с. 95].
- 2) здатність частини сингулятивів змінюватися за числами: сльозинка – сльозинки, пшаничина – пшанички.
- 3) здатність сингулятивних іменників уживатися в реченні з числівниками: чотири горошини, дві стебілки.

Сингулятиви, утворені від іменників, що вживаються тільки в множині, дуже мало: штани – штанина, макарони – макаронина, буси – бусина та бусина.

Опис, категорія сингулятивності в сучасній українській мові становить структурно-семантичну єдність, тільки в межах предметних сингулятивів на -ина, -инка, -на, -ин(а), -инч(а). Це категорія (якщо не враховувати окремі утворення від різнорідних іменників) співвідноситься зі збірно-речовинними іменниками.

Сингулятиви, утворені від збірних іменників, називають її одиниці, з яких складається сукупність, позначена цими іменниками: дробина, вуглина, крижинка. Тільки в цьому випадку суфікс -ина має власне сингулятивне значення. Сингулятиви, утворені від власне збірних іменників та від іменників, що позначають предмети, які лише частково складаються із однорідних величин, мають свої функційно-стилістичні особливості. Ці

Текст сохранен Проверить уникальность

Доступность проверки
Доступ к тексту закрыт. Если вы хотите открыть публичный доступ к тексту, вам необходимо [авторизоваться](#)

16:27 24.12.2019

РОЗДІЛ 2, підрозділ 2.1

Гmail – kostenloser Speicher | Вхідні (831) – novichencko.kat | 100.00% - Антиплагиат онлайн | Результат проверки уникаль...

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Новый текст 0 текстов в очереди 2 текста в очереди 3 текста в очереди

Проверка уникальности
Уникальность: **100.00%**

[Полчить ссылку на проверку](#)
[Заблюковать уникальность](#)
[Полчить кнопку уникальности](#)

Подробнее

Проверка орфографии
В тексте найдено 78 ошибок:

- Сингулятивні
- -ина
- -ин(а)

Подробнее

SEO-анализ текста

Всего символов: 9624 Заспамленность: 60%
 Без пробелов: 8309 Вода: 4%
 Количество слов: 1327 Замена символов: 483

Подробнее

Подсвечено: Неуникальные фрагменты

2.1 Сингулятивні іменники із суфіксом -ина

У сучасній українській мові одиничні іменники становлять значний пласт лексики і протиставляються збірним та речовинним.

У мовознавчих розвідках минулого століття іменники української мови зі значенням одиничності були представлені такими двома словотвірними типами: із суфіксом -ин(а) та суфіксом -к(а).

Словотвірний тип із суфіксом -ин(а) включає в себе деривати, які мають значення одиничності, називають одиничний предмет, що є частково масою речовини або належить до сукупності однорідних предметів [54, с. 94].

Словотвірний тип із суфіксом -к(а) об'єднує деривати, які не лише підкреслюють невеликий розмір, а й надають на себе основну роль у позначенні такого предмета [54, с. 95]. Подібно, утворені за допомогою суфікса -к(а), "позначають один предмет з ряду однорідних або частку, шматок якоїсь речовини, матеріалу, але з підкресленням невеликого розміру" [54, с. 95].

У монографії "Морфеміка української мови" в розділі "Суфікси предикативності в межах предметності" О. К. Безлюбова та К. Г. Городенська виділяють поле одиничності, акцентуючи увагу на тому, що "поле одиничності утворюють суфікси, які вказують на одиничний предмет, що виділяється з числа точнокін. Йому" [4, с. 102]. Такі суфікси, на думку авторів монографії, є співвідносними із предикатом, що відповідає за значення числівнику один. Числівник модифікує аргумент, виражений іменником з конкретно-предметним значенням, наприклад: картопліна – окрема бульба картоплі [4, с. 102].

Ми поділяємо думку більшості мовознавців та визначаємо суфікс -ин(а) найтипівшим формальним представником значення одиничності іменників в українській мові. Проте слід відзначити, що суфікс -ин(а) не є єдиним виразником значення одиничності в українській мові.

Специфіка одиничних іменників на -ин(а) полягає в тому, що вони називають предмет або особу не загалом, а такий предмет або особу, які виділені з-поміж подібних ім предметів чи осіб.

На думку російського мовознавця В. І. Максимова, суфікс -ин(а) має декілька основних значень, та може позначати не тільки одиничність, але й частковість. На думку мовознавця, суфікс -ин(а) сприяє не тільки для виділення назви із сукупності предметів, а й це виділення може бути такою одиницею, з якої складається сукупність (дробина – дріб), і може бути невизначеною частиною маси (запізна – запізна, папілина – папіла) [43, с. 52].

В. П. Опекшено доводить, що суфікс -ин(а) зі значеннями одиничності найчастіше сполучається з іменниками, які за своїми семантико-грамаційними особливостями поділяються на чотири групи:

1. Збірні іменники (власне збірні): град – градина, хмиз – хмизина.
2. Іменники, що вживаються для позначення як сукупності цілого ряду однорідних предметів (наприклад, виду рослин, породи тварин, різновиду матеріалів), так і одного з цих предметів (іменники зі збірним значенням): горох – горошина, капуста – капустина, квасоля –

Текст сохранен Проверить уникальность

Доступность проверки
Доступ к тексту закрыт. Если вы хотите открыть публичный доступ к тексту, вам необходимо [авторизоваться](#)

Ссылка на проверку

16:34 24.12.2019

Гmail – kostenloser Speicher) x Вікни (831) – novichenko.kat. x 100.00% - Антиплагиат онлайн: x Результат проверки уникальн... x

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Проверка уникальности
Уникальность: **100.00%**

[Получить ссылку на проверку](#)
[Задать/сменить уникальность](#)
[Получить кнопку уникальности](#)

[Подробнее](#)

Проверка орфографии
В тексте найдены 483 ошибки:

- Сингулятивы
- ЗХПЛ
- самка

[Подробнее](#)

SEO-анализ текста

Всего символов: 9918	Заспамленность: 63%
Без пробелов: 8433	Вода: 2%
Количество слов: 1494	Замена символов: 326

[Подробнее](#)

Подсвечено: Неуникальные фрагменты

1. Сингулятив, похідні від узагальнених назв тварин, в сучасній українській мові представлені незначною кількістю дериватів. До цієї групи належать такі іменники: голубина (ЗХПЛ 99) 'самка голуба', жовтіна (СУМ II 527) 'свійська або дика тварина'; зарина (СУМ III 484) 'дика, зазвичай хижка тварина'; пашина (СУМ VIII 380) 'невеликий птах, птах взагалі'; рибина (СУМ VIII 528) 'одна риба, переважно великого розміру'; рибина (СУМ VIII 5530) 'маленька рибка'; скотина (СУМ IX 307) 'одна тварина'; худобина (СУМ XI 168) 'окрема чотиринога свійська сільськогосподарська тварина'.

2. Сингулятив, як мотивуються назвами дерев, у сучасній українській мові представлені номенами: березина (СУМ I 160) 'одне березове дерево'; берестина (СУМ I 160) 'березове дерево'; берест' (ЗХПЛ 33) 'те саме, що й бруслина'; бучина (СУМ II 268) 'одне букове дерево'; буч' (ЗХПЛ 33) 'одне вербове дерево'; ведмедина (ЗХПЛ 47) 'ожина несайська'; вишня (СУМ I 543) 'одне вишневе дерево'; вужина (ЗХПЛ 79) 'ожина'; плодина (СУМ II 86) 'одне дерево плоду'; горщина (СУМ II 131) 'пшанина, деревина горіха'; грабина (СУМ II 150) 'одне дерево граба'; гривщина, гривина (СУМ II 183) 'одне грашеве дерево'; деревина (СУМ II 245) 'одне дерево'; дубина (СУМ II 429) 'окрема дерево дуба'; жодина (СУМ IV 138) 'одне жодове дерево'; соснина (СУМ IV 179) 'одне дерево ялини'; липина (СУМ IV 488) 'одне липове дерево'; ясенина (СУМ V 762) 'одна осика'; осокорина (СУМ V 780) 'окрема дерево осокора'; смережина (СУМ IX 397) 'одне смережове дерево'; соснина (СУМ IX 469) 'окрема дерево сосни'; тополіна (СУМ X 197) 'одне топове дерево'; черешчина (СУМ XI 306) 'одне дерево або кущ черемхи'; черешина (СУМ XI 308) 'окрема дерево черешні'; яворина (СУМ XI 622) 'окрема дерево явора'; ясенина (СУМ XI 652) 'окрема дерево ясени';

3. Менюю продуктивності характеризуються група сингулятивів, що мотивуються назвами овочів, ягід, фруктів: виноградина (СУМ I 441) 'ягода винограду'; ясенина (СУМ IV 15) 'окрема ягода ягоди'; квасолина (СУМ IV 132) 'зернина квасолі'; мигдальна (СУМ IV 700) 'ядро мигдального горіха'; сливіна, черносливина (СУМ IX 351) 'сладкий плід особливого сорту сливи'; ягодина (СУМ XI 624) 'одна ягода'; капустина (СУМ IV 98) 'одна головка капусти'; картоплина (СУМ IV 112) 'окрема бульба картоплі'; морквина (СУМ IV 803) 'одна коренячка моркви'; перина (СУМ VI 336) 'одні стручок перцю'; цибулина (СУМ XI 206) 'топова цибуля'; часничина (СУМ XI 277) 'топова часнику'.

4. Назви окремих частин рослин представлені в досліджуваній словниках такими дериватами: бадиліна (СУМ I 86) 'стеблина якої-небудь рослини'; будрина (СУМ I 249) 'одне стебло будяка'; бур'янина (СУМ I 263) 'одна рослина бур'яну'; вівсіна (СУМ I 550) 'стебло вівса'; пшанина (СУМ II 63) 'одна стеблина пшани'; деревина (СУМ II 247) 'одне стебло дерева'; тернина (ОДЭС 70) 'дерева'; житина (СУМ II 532) 'стебло жита'; ялинка (СУМ III 573) 'стеблина йль-якої западної трав'яної рослини'; колосина (СУМ IV 233) 'одні колос'; конюшлина (СУМ IV 282) 'одне стебло конюшлі'; лободина (СУМ IV 538) 'одне стебло лободи'; лозина (СУМ IV 541) 'одна стеблина лози'; лопушина (СУМ IV 548) 'листок лопуха'; олдина (СУМ I 623) 'стебло, палик витокової, лозуватої або слапокої рослини'; очеретина (СУМ V 831) 'стебло очерету'; пшеничина (СУМ VIII 451) 'стеблина пшениці'; си́нина (СУМ IX 228) 'стебло сіна'; соломіна (СУМ IX 449) 'одна стеблина соломі'; стеблина, стеблина (СУМ IX 678) 'окрема трав'яниста рослина'; тернина (СУМ X 92) 'пшк тварі'; травина (СУМ X 220) 'одна стеблина, один пагінець трави'; хмизина (СУМ XI 96) 'одна відділена від дерева гілка'; чатина (ПЕМ) 'дрібна гілка хвойних дерев'.

Текст сохранен [Проверить уникальность](#)

Уникальность: 100%

Підрозділ 2.2

Гmail – kostenloser Speicher) x Вікни (831) – novichenko.kat. x 94.80% - Антиплагиат онлайн: x Результат проверки уникальн... x

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Проверка уникальности
Уникальность: **94.80%**

[Получить ссылку на проверку](#)
[Задать/сменить уникальность](#)
[Получить кнопку уникальности](#)

[Подробнее](#)

Проверка орфографии
В тексте найдены 348 ошибок:

- Сингулятивы
- -ка)
- -нка)

[Подробнее](#)

SEO-анализ текста

Всего символов: 9294	Заспамленность: 60%
Без пробелов: 7929	Вода: 4%
Количество слов: 1324	Замена символов: 302

[Подробнее](#)

Подсвечено: Неуникальные фрагменты

2.2. Сингулятив, утворені за допомогою суфікса -ка)

Проблема градації є однією з найбільш дискусійних проблем в українській лінгвістиці. Лінгвістична градація може виражатися за допомогою лексико-фразеологічних, словоформних, морфологічних та синтаксичних засобів. Словотворчий спосіб є одним із найпродуктивніших способів вираження градаційного значення. Насамперед в українській мові достатньо продуктивними є суб'єктивно-одні суфікси іменників: Суфодні мовознавці стверджують, що суфікс -нка) не є похідним від суфікса -ін(а) та -ка). Підтвердженням нашої думки служить іменники типу крикнина, капустинка, в яких наявні два суфікси -ін(а) та -ка), оскільки вони утворені від сингулятивів горощина, морквина за допомогою зменшувального суфікса -ка).

Зокрема, Л. Кач та О. Качмон, досліджуючи праці В. Сивомиха, прийшли до висновку, що суфікс -ін(а) є лише суфіксом, який створює зменшено-пестливі форми іменників [32, с. 15]. І. І. Ковалеві стверджують, що "при характерній процесу самізації та самемізації у словотворчому нязді треба вивести і уясувати комплекс семі і семан., що знімаються і накладуються на семну й семанну структуру деривата на різних ступенях словотворення цього словотворчого нязді" [15, с. 15]. В академічному "Словотворі сучасної української літературної мови" наголошується на тому, що "деривати з похідним суфісом -ін(а) не лише підкреслюють невеликий розмір одиничного предмета, а й ноці беруть на себе основну роль у позначенні такого предмета (окричнина, краплинка, крикнина, павутина, пухинка, сльозинка, синьинка у порівнянні з ними кричнина, краплинка, синьинка тощо несуть додаткову інформацію, позначаючи переважно одиничний предмет, більший, ніж інші словоформи" [45, с. 98].

Суфікс -ка) є найбільш уживаним для утворення одиничних іменників у діалектній мовленні. У тих говорах, де спостерігається послаблення значення одиничності в сингулятиві за суфіксом -ін(а), відмічається вторинні сингулятиви на -ін(а) [22, с. 89].

Виявлені в досліджуваних словниках одиничні іменники із суфіксом -ка) можна поділити на такі тематичні групи:

1) жіночі назви, утворені від чоловічих (найчастіше назви народностей, мешканців країн чи міст): аліатинка (БТС 22), аргентинка (БТС 38), бажина (БТС 56), бранка (СУМ II 181), даринка (СУМ II 211) 'народність, що живе в прясках і передгір'ях району середнього Дагестану', лупатинка (СУМ IV 404), лезинка (СУМ IV 471) 'народність, що є частиною населення Півдня Дагестану', мазалинка (БТС 634), осетинка (СУМ V 760), утринка (БТС 1495).

2) зменшено-пестливі назви предметів, що можуть позначати частину рослини: бадилічка (СУМ I 86) 'невелика стеблина якої-небудь рослини'; будилічка (СУМ I 263) 'одна невелика рослина бур'яну'; воронка (СУМ I 738) 'зменшене до ворони – зрубаний тонкий стовбур дерева'; хмизинка (БТС 235) 'одна невелика стеблина пшениці'; ялиничка (СУМ III 573) 'маленька стеблина западної трав'янистої рослини'; жолота (ОДЭС 22) 'копос'; конюшличка (СУМ IV 282) 'маленьке стебло конюшлі'; лозинка (СУМ IV 541) 'одна стеблинка лози'; очеретинка (СУМ V 831) 'стебло очерету'.

Текст сохранен [Проверить уникальность](#)

Підрозділ 2.3

Гmail - kostenloser Speicher | Вікни (831) - novichencko.kal | 97.16% - Антиплагиат онлайн | Результат проверки уникальн... | +

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Новий текст 5 текстів в череді

Проверка уникальности
Унікальність: **97.16%**
[stolnka-m-nievnujarticle.php?id=505](#) 2%
[Детальніше]

Проверка орфографии
В тексті знайдено 498 помибок:
• Сингулятивні
• -иця
• -иця(я)
[Детальніше]

SEO-аналіз тексту
Всього символів: 10499 Заспамленість: 62%
Без проблем: 8988 Вода: 2%
Колічество слів: 1525 Замена символів: 378
[Детальніше]

Подсвечено: Неунікальные фрагменти

2.3 Сингулятивні іменники із суфісмом -иця/у-иця(я)

Значну продуктивність у творенні сингулятивних іменників, як в літературній українській мові, так і в діалектному мовленні виявляє суфікс -иця/у-иця(я). Сингулятиви, утворені за допомогою суфікса -иця, названі майже в усіх говорах української мови. Мовознавець Ю. С. Азарх зазначає, що поява слів на -иця(я) з давньотисячолітнім значенням пов'язана з ростом продуктивності омонімічних вулгаризмів на -иця(я) [1, с. 89]. Варто відзначити, що з таких дериватів демонстративно зменшене значення походить з сингулятивних: банюця, колотюця, курцюця [6, с. 131]. Більшість сингулятивних іменників на -иця(я) є стилістично нейтральними. Вони втрачають експресивне значення неспівствості. Зокрема, у говірках Одещини зафіксовані такі сингулятиви: брочиця, брочиця (ОДЕС 16) 'хрустка', веселиця (ОДЕС 20) 'веселка', вошняця (ОДЕС 22) 'ушня', гасиця (ОДЕС 24) 'тасова лампа', димитриця (ОДЕС 30) 'хризантема', зорниця (ОДЕС 37) 'біскавка, яка, за спостереженнями людей, буває перед встановленням своєї погоди', ілциця (ОДЕС 37) 'дерево яна голка, якою плетуть рибецьовідні сіт, або шпальові сполоний чи шерстяний дач', килиця (ОДЕС 40) 'білук, яка родить дуже кислі яблука', кодьляниця (ОДЕС 41) 'стаєл, на якому сушать вирькові рибацьких снастей', коланця (ОДЕС 42) 'коланка, криниця в долоні', коланця (ОДЕС 43) 'спеціальна лопата, якою копають буряки', кошиця (ОДЕС 44) 'кошик, зроблений з рогуз', льодиця (ОДЕС 49) 'овелець, магілиця (ОДЕС 50) 'рубель', німциця (ОДЕС 53) 'дурман-трава, овсюка', ошняця (ОДЕС 54) 'ушня', павулиця (ОДЕС 55) 'березка', паскудиця (ОДЕС 56) 'гардака', помонциця (ОДЕС 60) 'ніжня дошка, що складається на віз чи гарбу', пурлиця (ОДЕС 62) 'дошка, на якій тримається спідній та верхній ганчарний круг', рашниця (ОДЕС 63) 'стаєл, якою ловлять равь', рилциця (ОДЕС 63) 'калиця', спілиця (ОДЕС 68) 'кришка стола'. Сингулятиви із суфісмом -иця(я) репрезентовані у закарпатських говірках такими номенами: битниця, битниця (ЗХПЛ 19) 'маларка', бобриця (ЗХПЛ 24) 'самка бобра', болотниця (ЗХПЛ 26) 'хряк-молочник неїстивий', борсучка (ЗХПЛ 28) 'самка борука', брусниця (ЗХПЛ 33) 'напівушова віноелевна рослина', бурсиця (ЗХПЛ 38) 'самка борука', буслиця (ЗХПЛ 39), варанця (ЗХПЛ 44) 'айстра', вербиця (ЗХПЛ 49) 'верба неїля', веселиця (ЗХПЛ 51) 'ушняця на капусті', вельшниця (ЗХПЛ 51) 'ушняця весіля', витиця (ЗХПЛ 60) 'гілка', водниця (ЗХПЛ 69) 'водний пур', вошняця (ЗХПЛ 69) 'ніжня дошка з возу', гнилиця (ЗХПЛ 93) 'глія прижидки', нойниця (ЗХПЛ 94) 'одна із двох дошок, яку використовують у возу замість драбини під час перевезення люте', паскудиця (ЗХПЛ 95) 'віска солома', подовиця, подовиця (ЗХПЛ 97) 'велика голова капусті', рибниця (ЗХПЛ 109), промовиця (ЗХПЛ 110) 'біскавка', гуслиця (ЗХПЛ 114) 'ушняця', русиця (ЗХПЛ 114) 'самка від гусака' та інші.

У лемківських говірках сингулятиви із суфісмом -иця(я) представлені такими утвореннями: баранця (ЛЕМ) 'великий козах, який брали зимую', борниця (ЛЕМ) 'продавця груба дошка в стайні, між боковими дельнами', важельниця (ЛЕМ) 'терлиця (тверті льон)', важельниця (ЛЕМ) 'терлиця', габлиця (ЛЕМ) 'металічний інструмент для чищення худоби', жентця (ЛЕМ) 'сироватка', камениця (ЛЕМ) 'ушварений дим', квасниця (ЛЕМ) 'цвель', кесельця (ЛЕМ) 'кошка з віскової миски', кобеліця (ЛЕМ) 'верстак для виготовлення колів для воза', кобиця (ЛЕМ) 'кусок дерева'.
Текст сохранен [Проверить уникальность]

Вы можете повысить уникальность текста на нашей Бирже рерайтинга. [Повысить уникальность]

Версии текста:

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	97%	498	62%
Всего символов	10499	Заспамленность	2%
Без проблем	8988	Вода	4%
Колічество слів	1525	Замена символів	378

3 минуты назад (UTC +03:00)

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	94%	348	60%
Всего символов	9294	Заспамленность	2%
Без проблем	7929	Вода	4%
Колічество слів	1224	Замена символів	302

5 минут назад (UTC +03:00)

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	100%	170	59%
Всего символов	3429	Заспамленность	2%
Без проблем	2946	Вода	4%
Колічество слів	493	Замена символів	378

Доступность проверки: Доступ к тексту закрыт. Если вы хотите открыть публичный доступ к тексту, вам необходимо [авторизоваться](#).

Підрозділ 2.4

Гmail - kostenloser Speicher | Вікни (831) - novichencko.kal | 100.00% - Антиплагиат онлайн | Результат проверки уникальн... | +

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Новий текст 0 текстів в череді 5 текстів в череді

Проверка уникальности
Унікальність: **100.00%**
[Получить ссылку на проверку](#)
[Забавить уникальность](#)
[Получить кнопку уникальности](#)
[Детальніше]

Проверка орфографии
В тексті знайдено 170 помибок:
• Сингулятивні
• -як
• сингулятивні
[Детальніше]

SEO-аналіз тексту
Всього символів: 3429 Заспамленість: 59%
Без проблем: 2946 Вода: 2%
Колічество слів: 493 Замена символів: 378
[Детальніше]

Подсвечено: Неунікальные фрагменти

2.4. Сингулятивні з суфісмом -як

У сучасній українській літературній мові сингулятивних іменників із суфісмом -як небагато. Вони утворюються здебільшого від збірних іменників і називають ті одиниці, з яких складається сукупність, позначена цими іменниками. Такі іменники не мають лексичних синонімів, широко використовуються в повсякденному житті безвідносно до будь-якої сукупності. Іменникові утворення із суфісмами -як на тлі відповідних родових назв сприймаються як такі, що мають чітко виражений одиничний відтнок, наприклад, копіяк, пушчак.

У дослідуваному матеріалі зафіксовані такі деривати з цим формантом: бережнич (СУМ I 159) 'берегова рослина', борознич (СУМ I 219) 'листяна христка', вугляк (СУМ I 781) 'одна вулиця', глестак (ВТС 245) 'чер'як, що паразитує в організмі людини', гнояк (СУМ II 98) 'гнійник місце скопчення христі', грабчак (ВТС 259) 'одне молоде дерево граба', дубчак (СУМ II 431) 'одна молодий дуб', дупляк (ВТС 332) 'одна дуплисте дерево', коп'як (СУМ IV 284) 'одна колиця', косчак (ВТС 578) 'одна пучок волосся', крутляк (СУМ IV 369) 'створбу зрубаного дерева', лущак (ВТС 629) 'уштина з одного плота', різнак (СУМ VII 553) 'не дуже широкій і плоский різ', різнак (СУМ VII 580) 'однорічна худобина', ропчак (СУМ VII 861) 'христка з ролі', смлянич (СУМ IX 359) 'беззубебна тварина роду червононогих молосків, равлик', солляк (СУМ IX 482) 'сназь', спичак (СУМ IX 1512) 'молодий паросток очерету', цюняк (ВТС 1579) 'кожна з шести рівновеликих частин складеного обода дерев'яного колеса', чикчак (ВТС 1801) 'одна чобіт', циряк (СУМ IX 328) 'гнійний налив', фрунчак, чубак (ВТС 1609) 'обрубок дерева, коротка колода', шпичак (СУМ IX 523) 'у деяких рослин колочка, шиш'.

Одиничні іменники з суфісмом -як є стилістично нейтральними. Такі іменники чітко окреслюють значення одиницості. Більшість із них входить до активного словника лексики.

Більшу продуктивність іменників з суфісмом -як(як) виявляють у діалектному мовленні. Зокрема, у говірках Ореської області зафіксовані такі номенні: баняк (ОДЕС 15) 'дубак, череп'яна чи скляна банка для води', боряк (ОДЕС 17) 'лісок', бродяк (ОДЕС 18) 'волок', буджак (ОДЕС 18) 'хатня ніч', бідця (ОДЕС 19) 'здоровий гладкий кінь', втрак (ОДЕС 22) 'широка дошка на прип'ячак, що оберігає комшину покритою од втру', гирчак (ОДЕС 24) 'чаза одного з різновидів грибів', голяк (ОДЕС 25) 'димар', горчак (ОДЕС 25) 'неїстива дрібна риба-колючка', драбничак (ОДЕС 43) 'гарба', корчак (ОДЕС 46) 'білоч, який водиться у Дністрі під корінням прибережних дерев чи під камінням', лиляк (ОДЕС 48) 'рак, що лиється весною', ліщак (ОДЕС 48) 'черевич, сплетений із рогузу чи прядиво', лшник (ОДЕС 63) 'однорічна телиця, білоч, лоза'. У закарпатських говірках одиничні іменники із суфісмом -як(як) представлені такими утвореннями: баняк (ЗХПЛ 10) 'чашувний горщик бидлячої миски', березчак (ЗХПЛ 14) 'частина лісу, де ростуть берези', босяк (ЗХПЛ 28) 'бідняк', брушчак (ЗХПЛ 34) 'черевий тиф', вушчак (ЗХПЛ 81) 'одварок'. У лемківських говірках субстантивні іменники з продуктивним суфісмом -як(як) представлені номенами: драбничак, драбничак (ЛЕК) 'віз з великими драбинами для перевезення снопів, сіна, соломи', дугачак (ЛЕК) 'капшук з сечового міхура поросоти, в якому зберігали тильон',

Текст сохранен [Проверить уникальность]

Вы можете повысить уникальность текста на нашей Бирже рерайтинга. [Повысить уникальность]

Версии текста:

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	100%	170	59%
Всего символов	3429	Заспамленность	2%
Без проблем	2946	Вода	4%
Колічество слів	493	Замена символів	378

3 минуты назад (UTC +03:00)

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	94%	348	60%
Всего символов	9294	Заспамленность	2%
Без проблем	7929	Вода	4%
Колічество слів	1224	Замена символів	302

5 минут назад (UTC +03:00)

Время назад (UTC +03:00)	Уникальность	Орфография	Заспамленность
1 минуту назад	100%	170	59%
Всего символов	3429	Заспамленность	2%
Без проблем	2946	Вода	4%
Колічество слів	493	Замена символів	378

Доступность проверки: Доступ к тексту закрыт. Если вы хотите открыть публичный доступ к тексту, вам необходимо [авторизоваться](#).

Підрозділ 2.5

Гmail – kostenloser Speicher | Вікни (831) – novichenko.kat | 100.00% - Антиплагиат онлайн | Результат проверки уникаль... | +

https://text.ru/antiplagiat/unauthorized

Проверка уникальности

Уникальность: **100.00%**

[Получить ссылку на проверку](#)
[Зависимость уникальности](#)
[Получить кнопку уникальности](#)

[Подробнее](#)

Проверка орфографии

В тексте найдено 350 ошибок:

- Сингулятивни
- -ець
- -ць

[Подробнее](#)

SEO-анализ текста

Всего символов: 7736	Заспамленность: 63%
Без проблем: 6567	Вода: 2%
Количество слов: 1162	Замена символов: 350

[Подробнее](#)

Подсвечено: ■ Неуникальные фрагменты

2.5. Сингулятивни іменники із суфіксом -ець/-ць

Одним із продуктивних суфіксів, що творять однинні іменники в українській мові, є суфікс -ець та його фонетичний варіант -ць. Висока продуктивність цього суфікса виявляється як в літературній українській мові, так і в діалектному мовленні. Співражись на дані, отримані з досліджуваних словників, сингулятивни, утворені за допомогою суфікса -ець, можна розподілити на такі тематичні групи:

- Найменшвання осіб за типом родинки: зв'язьк або лексемою, що стосується родинки: братець (СУМ I 228) 'настивие до брат; кожен із синів стосовно до інших дітей того ж батька або матері'; братанець (СУМ I 227), відіець (СУМ I 311), вдовець (СУМ I 312), вирожденець (СУМ I 474), годованець (СУМ II 104), одинець (СУМ V 629) 'єдиний син', молодець (СУМ IV 785) 'молода неодружена подина', народженець (СУМ V 174), поборатмьць (СУМ VI 625).
- Назви невеличких предметів, частин від цілого: бабинець (СУМ I 76) 'окремє місце в церкві, де стоять іконки', балець (БТС 58) 'весільний хлібець', бранець (СУМ I 287) 'змінчене до бранк; остра хлібина', буларець (СУМ I 267), какалець (СУМ I 277) 'від какаля', каханець (БТС 108) 'необроблена земля', виведець (БТС 129) 'крива лінія ударож розмальованої миски', галунець (СУМ II 22) 'галун; тасьма, вишита золотими або срібними нитками; гамулець (БТС 221) 'від вуздецька', гарбуець (СУМ II 30) 'від гарбу', плянєць (БТС 239), городєць (СУМ II 135) 'від город', горнєць (СУМ II 133) 'горщик', гровієць (БТС 262) 'оклеп', герданець (СУМ II 54) 'те саме, що гердан', гунієць (СУМ II 181) 'зменш-пестл до Гунт', двигнєць (СУМ II 218), джигнєць (СУМ II 263) 'зменш. до джигн', ддинєць (БТС 304) 'двір, подвір'я', дубнєць (БТС 330) 'вичинена дубина шкура', дубєць (СУМ II 429) 'відтамана гілка без листя', живєць (СУМ II 523) 'принада для риби', жолобець (СУМ II 543) 'змінчене до жолоб'; журнєць (СУМ II 547) 'від журка', завиванець (СУМ III 46) 'справ', зубєць (БТС 393) 'гострий гачок для шпильки'; зубець (СУМ III 726) 'гострий виступ на чому-небудь', запалець (СУМ III 247) 'від запал', згарєць (СУМ III 509) 'від згариди', каганєць (СУМ IV 67), казанєць (СУМ IV 69), качанєць (СУМ IV 123) 'від качан', квадранєць (СУМ IV 127) 'чверть години', куманєць (СУМ IV 379) 'від куман, поодина', ламанєць (СУМ IV 440) 'відтаманий шматок чого-небудь істівного', ланєць (СУМ IV 444) 'ланцюг', млинєць (СУМ IV 764) 'тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді', острєць (СУМ V 676) 'сойбка, відірізана від непочатою краю хлібини', острівєць (СУМ V 789) 'змінчене до остріє', лазурєць (СУМ VI 15) 'від лазур', ланєць (СУМ VI 57) [Том 6, с. 57] 'від ланур', перстєць (СУМ VI 333) 'від перстєн', підданєць (СУМ VI 529) 'замаскований підд', підпанєць (БТС 977) 'підшаний Гунт', пластєць (СУМ VI 566) 'хляпоть, шматок чого-небудь п'янастого, м'якого', плєсканєць (СУМ VI 576) 'коржик із тіста, глини і т. ін. плєскатої форми', поплавець (СУМ VII 207) 'шматок якої-небудь речовини, лєшої від води, що утримує гачок на налепній глибині й симанує про клопанья риби', приступєць (СУМ VII 49) 'сходинка', промінєць (СУМ VIII 232) 'від промінє', рунєць (СУМ VIII 909) 'біла хустина або шматок полотна', різєць (СУМ VIII 563), рукавєць (СУМ VIII 905) 'від рукав', скарбєць (СУМ IX 252) 'поодина, в якій закупували скарб', сонєць (СУМ IX 842) 'оцпок', тарганєць (СУМ X 40) 'від тарган', тгарєць (СУМ X 337) 'маленька лабораторна гірка з набору

Текст сохранен [Проверить уникальность](#)

Вы можете повысить уникальность текста на нашей бирже рерайтинга.

[Повысить уникальность](#)

Версии текста:

2 минуты назад (UTC +03:00)	Уникальность: 100%	Орфография: 350
	Всего символов: 7736	Заспамленность: 63%
	Без проблем: 6567	Вода: 2%
	Количество слов: 1162	Замена символов: 350
4 минуты назад (UTC +03:00)	Уникальность: 100%	Орфография: 170
	Всего символов: 3429	Заспамленность: 55%
	Без проблем: 2946	Вода: 2%
	Количество слов: 493	Замена символов: 130
6 минут назад (UTC +03:00)	Уникальность: 97%	Орфография: 498
	Всего символов: 10489	Заспамленность: 62%
	Без проблем: 8908	Вода: 2%
	Количество слов: 1525	Замена символов: 378

Доступность проверки

Доступ к тексту закрыт. Если вы хотите открыть публичный доступ к тексту, вам необходимо [звернуть оповещения](#)

Ссылка на проверку